

A BŰNÖK ÉS A LELKIISMERETVIZSGÁLAT, ILLETVE A GYÓNTATÁS SORÁN TÖRTÉNŐ MEGÍTÉLÉSÜK

(Erkölcsteológiai és kánonjogi megfontolások)¹

I. RÉSZ: ERKÖLCSTEOLÓGIAI MEGFONTOLÁSOK

1. Bevezetés

Jól tudjuk, hogy a bűn fogalma, s vele együtt a büntudat már rég, a II. Vatikáni Zsinat előtt, meggyengült az ún. posztkeresztény, mai szóval modern vagy posztmodern társadalmakban.² Az a közfelfogás, hogy bűn nincs, mivel Isten sincs, legfeljebb a társadalommal vagy az embertárssal szemben lehetnek bizonyos, a közfelfogás által kifogásolt cselekmények, amivel szemben a jogrend a hivatott eljárni. Mindazonáltal a bűn az emberi tudat és élet ősjelensége³, melyben kifejeződik és lelepleződik az ember szabad, tehát felelős, de értékellenes döntése. A bűn önző cselekedet, mely egyszerre rombolja le

---

1 E tanulmány létrejöttét az OTKA T 049577. számú kutatóprogram támogatta.

2 Vö. SCHÜTZ, A., *Az örökkévalóság*, Budapest 1937, 246-248. De érdemes megfontolni Cathrein Győző 1890-ben írott szavait is „Még könnyebb oldalát fogja föl a dolognak az újabb erkölcsbölcselek legtöbbje. Egyszerűen nem is beszélnek már bűnről. Természetes. Hogy is beszélhetnének még bűnről, amikor nem hisznek sem a személyes Istenben, sem a tőle származó természeti erkölcstörvényben, sem saját lelkük halhatatlanságában, hanem mindezt balhitnek tartják, és előkelően mosolyognak ezek felett. De vajon ezzel a bünt és a büntudatot kiűzték-e a világból? Képzelnék ehhez még az ilyen álláspont következményeit. Ha nincs bűn, magától érthetőleg lelkiismeretbeli kötelesség sincs. Csak isteni felhatalmazás alapján kötelezhet minket ember valamire lelkiismeretben. De ha a lelkiismeretbeli kötelességet eltávolítjuk, akkor az emberi törvények csak rendszabályok, melyek ideiglenes büntetésekkel való fenyegetésekre támaszkodnak, s bolond volna az, aki sokat törődne a törvényekkel, ha azokat saját hasznára büntetlenül áthághatja, különösen, ha azon meggyőződésben él, hogy a halállal mindennek vége”. Vö. CATHREIN, Gy., *Erkölsbölcselet. I. Általános erkölsbölcselet*, Temesvárott 1900, 395.

3 Vö. BÖCKLE, F., *A morálteológia alapfogalmai* (ETK 1), Budapest 2004, 83.

az önmagunkkal, az Istennel, az embertárral és a világgal (természet és emberi közösségek) való egészséges kapcsolatokat.⁴ Nem felelőtlen lépés, akár tudva és akarva követ el bűnös cselekedetet valaki, mivel egyfajta pszichológiai fertőzés terjed tova, melynek lerakódnak a sajátos struktúrái. S ezek a struktúrák megannyiszor úgy tűnnek a következő nemzedék számára, mint megváltoztathatatlan társadalmi tényezők. Igaz ez a megálapítás kis és nagy közösségekre egyaránt.⁵

A katolikusok ennek a bűnt kiküszöbölni akaró, és hatalmas erőt felvonultató eszmei áramlatnak ellenében állítják azt, hogy az emberek minden korábbinál hatalmasabb vétkeket követnek el,⁶ megrontván ezzel az emberi kapcsolatokat. A bűn félelmetesen hatalmas valóság, s azt az ember követi el, értük nem Isten a felelős. A bűn tehát egyfajta értelemben uralkodik ma, s szinte diadalt arat.

Ennek oka nagyon sokféle és sokrétű, ám röviden összefoglalható: mindazok, akik ma mások tudatát formálják, elvesztették/vagy ki sem alakították az ép kapcsolatot önmagukkal, a társadalommal, vagyis embertársaikkal, a kozmosszal és Gazdájával. Sőt, nemcsak elvesztették ezt az egészséges kapcsolatot, hanem tudatosan ellene tesznek. A ráció önmagával való meghasonlásának vagyunk tanúi.⁷ A ma hatalmasai nem vállalják tetteikért a felelősséget sem önmaguk, sem embertársaik, sem a társadalom, sem Isten előtt, persze, nem is érzik ennek szükségét. Márpedig az ember azért értelmes lény, mert felelni tud tetteiért, megindokolva azok ésszerű, vagy belátva azok ésszerűtlen voltát.⁸

Tudjuk, hogy a katolikusok között is megfogyatkozott kissé az a világoslátás, ami felismerné és leleplezné a bűn sok és sokféle arcát és álarcát. Tudjuk, hogy ma a modern teológia egyes képviselői esetleg régimódi, kazuista, már réges-rég meghaladott felfogásmódnak tartják az olyan kísérleteket, amelyek a bűnök kellő objektív besorolásával, súlyosságuk vagy enyhe voltak pontos behatárolásával foglalkoznak.⁹

4 Vö. LAFRANCONI, D., *Peccato*, in COMPAGNONI, F. – PIANA, G. – PRIVITERA, S. (a cura di), *Nuovo Dizionario di Teologia Morale*, Cinisello Balsamo (Mi) 1990, 900-907.

5 Vö. MONGILLO, D., *Peccato*, in ROSSI, L. – VALSECCHI, A. (diretto da), *Dizionario enciclopedico di teologia morale*, Roma 1974, 739-740.

6 Talán nem a dolog objektív értelmében, hanem a gonoszság miatt, hiszen régen is volt gyilkosság, istenkáromlás, stb. S a társadalom egészséges immunitása is megroppanni látszik, mivel a bűn és a belőle folyó következmények már-már tömegjelenségként diagnosztizálhatók, sőt, a hatalom által bevett, elfogadott viselkedési minták.

7 Nevezhetjük ezt a jelenséget elidegenedésnek, az ember önnön lényegétől való elidegenedésének, torzult tudatnak, mely nincs tudatában tudatlanságának, tévedésének.

8 Ebben az esetben is csak akkor van értelme a problémák megvitatásának, ha hiszünk az egy és egyetlen igazságban és annak ember általi valós megismerhetőségében.

9 Ámbár e tekintetben időtállóan találjuk Evetovics Kunó morális programját, mely mögé mi magunk is felsorakozunk. Ez a szintetikus felfogás nélkülözhetetlennek ítéli a kazuisztika megalkotását és kellő applikálását. „Az erkölcsstan tárgyalható az erkölcsi normáknak pusztán tételes összeállításában (pozitív módszer),

Ebben a tanulmányban mégis arra teszünk kísérletet, hogy a bűnöket kellő feltérképezéséhez kritériumokat keressünk és találjunk azért, hogy azok helyes alkalmazásával erkölcsileg kellően bizonyos módon ki tudjuk jelenteni az egyes konkrét esetekben, hogy mi az, ami objektíve súlyos bűn, mi az, ami nem az.¹⁰ Krisztus tanított erre a módszerre minket, aki élesen és világosan elkülönítette a jót a rossztól, az igazat a hamistól.¹¹ Maga a kulcsok hatalma is feltételezi ennek a józan ítélelhozatalnak a képességét és készségét.

A bűn tapasztalata, és a felelősségtudat, illetve felelősségvállalás nélkül nem is tudnánk helyesen értelmezni Krisztus megtestesülését, halálát és feltámadását sem. Miért is jött el Ő? A bűn ellenszere kívánt lenni. Aki ismeri azt a kínzó érzést, amit a büntudat mardosása okoz,¹² valóban forradalmi örömhírnek éli meg Krisztus üzenetét: tartsatok bűnbánatot és térjete meg! Ma minden igaz krisztushívő tudja, hogy minden korábbinál nagyobb erővel kell küzdeni nemcsak az egyéni, de a társadalmi életben is a bűnökkel szemben. A jóra is van kísértés, de a történelmi tapasztalat szerint a rosszra mintha valamivel nagyobb lenne a hajlandóság, mivel rombolni, a szólamokra gyorsan felülni, s így a valódi felelősséget nem vállalni, általában tetszetősebb, mint komolyan végiggondolni a kérdéseket és jó készségeket, erényeket kialakítani a lélekben, mivel ez utóbbi nagyon fáradságos és küzdelmes feladat. Amikor mi azt állítjuk, hogy küzdünk a bűnnel szemben, akkor nem egy negatív alapállás, hanem egy eredendően pozitív törekvés hat át minket, mivel az eszményt, Krisztust megismertük, és hozzá próbáljuk újra és újra igazítani érzéseinket, gondolatainkat és akaratunkat. Vagyis, a bűnnel szembeni harcnak mindig van nyeresége, mivel növeli és erősíti bennünk a jóra való készséget, vagyis az erényeket. A léleknek ugyanis ezek azok a támadó és védő sáncai, melyek nemcsak visszaverik a kísértés, a bűn támadásait, de segítségükkel vele szemben győzelmet arat-

---

vagy teológiai és filozófiai vonatkozásaiban is megvilágosított rendszerezésben (skolasztikus módszer), végül pedig gyakorlati esetek megoldásából kiinduló, s ezek kapcsán összeállított rendszerezésben (kazuisztikus módszer). A legalkalmasabb tárgyalási mód a három módszer egyesítése”. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcstan I*, Budapest 1940, 17.

10 Nagy vonalakban áttanulmányoztuk a vonatkozó nagy kézikönyvek megfelelő passzusait. Ezeket nem fogjuk külön idézni. LEHMKUHL, A., *Theologia moralis I*, Friburgi Brisgoviae 1890, 141-163; MERKELBACH, B. H., *Summa theologiae moralis I*, Parisiis 1947, 349-447; NOLDIN, H. – HEINZEL, G., *Summa theologiae moralis*, Oeniponte 1956, 266-324; PRÜMMER, D., *Manuale theologiae moralis I*, Barcinone-Friburgi Brisg. – Romae 1961, 239-298; VERMEERSCH, A., *Theologiae moralis principia – Responsa – Consilia. I*, Roma-Lovanii-Parisiis-Brugis 1933, 367-445.

11 Ez a dolog hasonlít ahhoz a megállapításhoz, mely szerint a politikai életben a keresztényeknek nem hitelvekről kell vitázniuk, ám ép vallásgyakorlás nélkül majd nem lesznek képesek egészséges módon megbecsülni az igazságos és igazságtalan megoldásokat. Vö. HORVÁTH, S. *Katolikus közélet. Erkölcsbölcseleti tanulmányok*, Budapest 1928, 38-39.

12 Erről bővebben lásd: TARJÁNYI, Z., *A bűn megtapasztalása és feloldása*, in TARJÁNYI, Z. (szerk.), *A bűn* (Erkölcsteológiai Tanulmányok 5), Budapest 2006, 141-157.

hatunk. Épp ezért fontos a vonatkozó teológiai örökségünk pontos és kellően mély megismerése, megkeresve benne az időtállókat. Ez a dolgot erre is kísérletet tesz.

Ebben a tanulmányban továbbá főleg a gyónóknak és a gyóntatóknak kívánunk segítséget adni, hogy világosan lássák és ítélik meg a bűn mivoltát, annak fajait, elkövetésének sajátos körülményeit, súlyos vagy nem súlyos voltukat, mennyiségük számítását, a nemüket váltó tényezőket, a szenvedélyeket és az ún. főbűnöket, mint a bűnre hajlás belső gyökereit. De a hitüket fontosnak tartó és annak veszélyeztetettségét átérző érdeklődők is meríthetnek majd az alább írottakból.

2. A bűn fogalma

A bűnt sokszor és sokféleképp próbálta meghatározni az ember. Nevezhető törvényen kívüli állapotnak, az üdvösség hiányának, vagy sötétségnek, Istennel és embertársunkkal szembeni jogtalanságnak, igazságtalanságnak, hamis önérvényesítésnek, tudatosan torz világnézet vallásának, a vallás-erkölcsi igazság megvetésének.¹³ Végeredményben, a természet rendjében a teremtés alapvető törvényeinek, míg a természetfeletti rendben Isten kinyilatkoztatott törvényeinek tudatos és szándékos megvetésének, megszegésének kell azt tekintenünk.¹⁴ Ez a lelkiismeret szavának megcsúfolása is. Ez az állítás feltételezi azt, hogy az ember számára a vallás-erkölcsi igazságok, az igazi személyes erőfeszítés, vagy az ép hagyomány közvetítésével megismerhetők és megismerendők. Ezek nélkül békétlenség, hontalanság az élet, hiszen elviszi az embert tulajdonképpen céljától, és pedig attól, hogy vallás-erkölcsi jellemmé, szentté válhasson. Ebben áll az emberi méltóság lényege.

Minden bűn, végeredményben Istent sérti (közvetlenül az embertárs(ak)at, önmagunkat,), akár közvetlenül, akár közvetett módon. Ezt könnyű belátni, ha felismerjük azt, hogy teremtett lények vagyunk, akik a létet ajándékba kaptuk, s hogy nem mi vagyunk a Kozmosz gazdája. Az Ő auctoritását elismerni és szolgálni, ez az emberhez méltó élet. A bűn elkövetése tehát feltételezi az ember szellemiségét, értelmes és szabad mivoltát.

---

13 Helmut Weber az Ószövetségben az alábbi értelmét gyűjtötte össze a bűnnek: 1. a bűn mint hibázás, a helyes útról letérés, eltévelyedés (chatta), 2. a bűn mint jogtalanság, mint a helyes elhajlítása és elferdítése (avón). 3. a bűn mint lázadás vagy bukás (pesa) 4. a bűn mint igazságtalanság (resa) és 5. a bűn mint (akaratlan, téves) zavarodottság (a ságag gyökér formái). Vö. WEBER, H., *Általános erkölcssteológia* (ford. Tuba Iván), Budapest 2001, 304; Bernhard Häring szerint négyes értelemben beszél Szent János apostol összefoglalásában az Újszövetség a bűnről: 1. Üdvösség-nélküliség és Isten-nélküliség (hamartia), 2. ellentmondás a törvényben nyilvánvalóvá vált isteni akarral szemben (anomía), 3. az isteni igazságosság megsértése, bűn (adikia) és 4. sötétség és hazugság (skótos és pseudos). Vö. HÄRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalmáróma 1997, 335. Részletesebben lásd Soltész János és Deli Lajos tanulmányait: SOLTÉSZ, J., *A bűn az Ószövetségben*, DELI, L., *Bűn az Újszövetségben*, in TARJÁNYI, Z. (szerk.), *A bűn* (Erkölcsteológiai Tanulmányok 5), Budapest 2006, 7-27; 29-45.

14 Nem közvetlenül bántjuk meg bizonyos értelemben az Istent a bűn elkövetésével, hanem az általa alkotott természetes és természetfeletti rendet.

Fogalmazhatjuk úgy is, hogy az értelemmel és szabadsággal való visszaélés az.¹⁵ Csak szellemi lény, azaz értelmes és szabad akarattal rendelkező lény képes bűn elkövetni.

2.1. A bűn fajai

Amint az előző cím alatt röviden már utaltunk a bűn szerteágazó jelenlétére, most módszeresen fogjuk tárgyalni egyes főbb fajait.¹⁶ Így különbséget tudunk tenni 1. eredeti bűn és személyes bűn között. 2. Külső és belső bűn között. 3. A bűnös tett és az azt követő bűnös állapot között. 4. Anyagi és formai bűn között. 5. Tárgya szerint testi és lelki bűnök között.¹⁷ 6. Halálos, súlyos és bocsánatos bűn között. 7. Saját és idegen bűnök között. 8. Személyes és strukturális (társadalmi) bűnök között. 9. Okukat tekintve lehetnek bűnös (de nem színlelt) tudatlanságból (peccatum ignorantiae), gyengeségből (peccatum infirmitatis)¹⁸vagy rosszakaratból fakadó (peccatum malitiae)¹⁹ bűnök. 10. Forrásukat tekintve lehetnek: a) saját rosszra hajló énünk, b) a környezet rossz hatása c) a Sátán. 11. Tudunk az égbekiáltó bűnökről, illetve a Szentlélek elleni bűnökről.²⁰ 12) Ha

15 Müller Ernő 12 okát adja annak, hogy miért is rút dolog a súlyos bünt elkövetni: 1) Isten megsértése. 2) Engedetlenség, 3) Isten megvetése, 4) Igaztalanság, gonoszság, 5) Hálátlanság az Isten iránt, 6) Kegyetlenség az Isten ellen. 7) Vakmerőség, 8) Kevélység. 9) Öngyűlölet, 10) Balgatagság, 11) Oktalanság, ostobaság és 12) A bűn természetellenes. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 500-503.

16 Megjegyezzük, hogy nem bűnkatalógust készítünk, azaz nem az egyes bűnfajtákat kívánjuk felsorolni, hanem feltételezve azok ismeretét, a rendszerezés különböző lehetőségeit próbáljuk vázolni. A rendszerezés eredménye pedig az lesz, hogy egy adott bűn súlyát kellő módon tudunk értékelni. Ahhoz is segítséget kapunk, hogy a személy bűnösségét is helyesen állapíthassuk meg.

17 A testi bűnök (peccata corporalia) a rendetlen testi kívánságokból származnak, míg a lelkiek (peccata spiritualia) rendetlen lelki kívánságokból erednek. Az előbbire példa a torkosság vagy a fajtalanság, az utóbbira példa a kevélység és az irigység.

18 Heves indulatból származnak, tehát nem teljes a tudatosság és a szándékosság.

19 Ezek a bűnök a cselekvő rossz akaratából származnak, ezek azok a bűnök, melyek „vagy nem tudatlanságból és szenvedélyből, vagy színlelt tudatlanságból, vagy követő (azaz önként fölébresztett) szenvedélyből követték el”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 505.

20 Mivel ezekről részletesen nem tárgyalunk, csak röviden jelezzük, mely bűnökről is van itt szó: Mindenekelőtt azt szeretnénk leszögezni, hogy minden bűn megbocsátható Isten különleges szeretete révén. Még a Szentlélek elleni bűnök is, feltéve, ha a bűnös megbánást tanúsít. Az Írás négy bünt nevez meg úgy, mint amelyek rendkívül súlyosak, azaz közvetlenül mintegy Istenhez kiáltanak: 1) a szándékos emberölést, 2) a szodómiát, 3) a szegények és özvegyek sanyargatását és 4) a munkások bérének elvonását. Ezeknek a bűnöknek a rosszasága abban rejlik, hogy a közjót veszélyeztetik, s ez által a társadalmi rend szilárdságát ássák alá.

A Szentlélek elleni bűnök főleg Isten szentsége, a Szentháromság és a Szentlélek elleni gyalázkodást, tehát az isten iránti megvetést, legfőbb uralmával szembeni lázadást jelentik. Részletesebben ezek a vétkek az alábbiak: 1) Vakmerő bizakodás Isten irgalmában (praesumptio). 2) kétségbeesés lelki üdvünk felől (desperatio), 3) a megismert igazság elleni tusakodás (impugnatio agnitae veritatis), 4) másoknak juttatott kegyelem irigylése (indiventia fraternalis caritatis). 5) Isten kegyelmének való makacs ellenállás (obstinatio) és 6) megátalkodottság, valamint a vele kapcsolatosan a bánat teljes hiánya (impoenitentia).

a felosztás alapja a megsértett viszony, akkor vannak Isten (contra Deum), önmagunk (contra seipsum), a felebarát ellen (contra proximum) elkövetett bűnök (itt a felosztás alapja a bűnös tett célja).²¹ 13) Az elkövetés módját tekintve lehetnek gondolati, szóbeli és tevőleges bűnök (peccata cordis, oris et operis).²² 14) Az egyes erényekkel szemben elkövetett bűnök: a fontosabbak a teológiai és a sarkalatos erényekkel szembeni bűnök.

15. Az egyes parancsokkal vagy törvényekkel szemben elkövetett bűnök.

Megjegyezzük, hogy egyesek különbséget tesznek a teológiai és a filozófiai bűn között (peccata philosophica et theologica), azonban ez a felfogás tarthatatlan, melyet VIII. Sándor pápa el is ítélt.²³ Nincs ugyanis különbség a filozófiai és a teológiai bűn között, „mert minden bűn, habár közelebről az ész törvényével, vagyis az eszes természettel ellenkezik is, az isteni törvények áthágása, és az Isten megsértése; s aki tudja, hogy tette az eszes természettel ellenkezik, tudja azt is, hogy közvetve igazságtalanság követtetik el a természet alkotója, az Isten ellen”.²⁴ A továbbiakban, a címben megadott célnak megfelelően, tehát nem egyenlő mélységben és terjedelemben foglalkozunk a fenti felsorolások kifejtésével.

2.1.1. Az eredeti és a személyes bűn (*peccatum originale et personale*)

Itt a bűn megkülönböztetési alapja az eredete. Az ősbűn és az áteredő bűn tanításával az emberi bűn jelenlétét, illetve a kegyelmi állapot hiányát magyarázzuk. Ezért nem felelős az egyén, de olyan természettel foganunk és születünk, amelyen egyfajta romlás van. Az értelmén a homály, az akaraton, a rosszra hajlás, a szíven az elnehezedés vesz erőt. Ez az őszülők öröksége, tehát erről személyesen nem tehetünk, de ez az állapot mintegy behatárolja a sorsunkat, vagyis a személyes bűnnel eljegyzett, azzal küzdő és megküzdő vagy azt feladó életet.

2.1.2. A külső és belső bűnök (*peccata externa et interna*)

Ebben az esetben a külső láthatóság, a megnyilvánulás módja a vonatkoztatási alap. A vágyaink, a szándékaink, a gondolataink, az érzéseink olyasmire is irányulhatnak, kész-

21 Ide sorolhatnánk a természettel szemben elkövetett bűnöket is, ám a bűn személyek közötti kapcsolatok megromlása, s a természet, mint olyan nem személy. Ezért a természettel szembeni bűnök mindhárom interperszonális viszony sértik. Akár Istent, mint a kozmosz teremtőjét, akár önmagunkat és embertársunkat, mivel az egészséges életkörülmények biztosítása ellenében teszünk, ha a természetben kárt teszünk.

22 Alapelv itt, hogy a közvetlenül a legenyhébb vétkek a gondolati bűnök, majd ezt követi a szóbeli, s végül a legsúlyosabb a tettleges bűn. Itt feltételeztük, hogy ugyanazon bűn gondolati, szóbeli vagy tényleges elkövetéséről van szó. Ez a sorrend felborul akkor, ha különböző nemű bűnöket különböző módon követünk el. Példa: sokkal súlyosabb véték embertársunk kirablásának kigondolása és eltervezése a végrehajtás szándékával (szívbeli véték), mint mondjuk ellopni az áruházból ténylegesen egy kenyert.

23 Vö. CATHREIN, Gy., *Erkölcshölcsület. I. Általános erkölcshölcsület*, Temesvárott 1900, 396-397.

24 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 503.

tethetnek bennünket, melyek, ha szó vagy tett lesz belőlük, akkor cselekedeti bűnné lesznek, mivel szóban vagy tettben öltenek testet. Ez a törvényszegő magatartás lehet bűnös cselekmény (*commissio facti*), vagy bűnös mulasztás (*omissio facti*).

A belső bűnöket tovább bonthatjuk, mint a szív belső bűneit, s a morálteológia három kategóriájukat ismeri: 1. A bűnös kívánságot (*desiderium pravum*) 2. A bűnös örömet (*gaudium pravum*) és 3. A bűnös gyönyörködést (*delectatio morosa*). Míg a kívánság a jövőben bekövetkező cselekedetre, az öröm a már befejezett, tehát egy múltbeli bűnös cselekményre, addig a gyönyörködés egy a jelenben elképzelt és a lélek által szemlélt cselekedetre irányul. Mindegyik a jelenben történik, tehát a jelenben elkövetett vétékről van szó. Az öröm és a gyönyörködés esetében csak a bűn helyeslő elfogadásáról, míg a kívánságnál a bűnnek a jövőbeli realizálásáról van szó. E három kategória általában nem vegyisztán érvényesül, hanem különböző mértékben vegyülnek egymással. A bűnös kívánság annyiféle lehet, mint amennyi dolgot bűnös módon megkívánhatunk, tehát ezek így nemük szerint megkülönböztethetők. Nem így a bűnös öröm és gyönyörködés, melyek „nemük szerint nem különböznek egymástól; az a külső körülmény, hogy az öröm a múltban elkövetett bűnnek örül, a bűnös gyönyörködés pedig a jelenben a lélek elé álló bűnben tetszeleg, nem teszi a kettőt külön jellegű bűnné. Belső lefolyásában a bűnös dolgok, cselekedetek tetszelgő elfogadása mind a kettő és nem több”.²⁵ Rögtön megjegyezzük, hogy ez a belső magatartás más bűnök forrása, kitervelője, fészke lehet, hiszen bizonyos bűnös vágyat ébreszt, helyesel, megerősít.

Lássuk most kissé részletesebben ezt a három belső magatartást. Először a bűnös kívánságot vesszük górcső alá. Annyit már tudunk róla, hogy valamely jövőben elkövetendő bűnnek a szándékos kívánsága, illetve ennek a vágnak táplálója, megerősítője. Ez a kívánság lehet feltétlen (*desiderium efficax, absolutum*), vagy feltételhez kötött (*desiderium inefficax, conditionatum*), s a feltétel a bűnös cselekvés tárgyára vonatkozik, pl. megtenném, ha szabad volna. Vagy az előzőre példa, ha valaki elhatározza, hogy kelyhet lop a templomból. Ez utóbbi szándék kettős bünt implikál, nevezetesen, a lopás ellentétes az igazságosság erényével, míg a kehely lopása a vallásosság erényével áll szemben, mivel szentségtörő jellegű ez a lopás. Akiben csak öntudatlanul ébred ilyen és hasonló vágy, melynek tárgya bűnös, még nem vétkezik, csak akkor, ha ezt a vágyat tudva és akarva erősíti, éleszti magában. Aki feltétlenül rossz dogot vagy cselekményt kíván, akár eredménytelen lesz is az, akár nem, mindig bünt követ el, és pedig olyan fajút és súlyosat, mint ami a kívánság tárgya.²⁶ Természetesen a csak kívánás és a kivitelezés között nagy a különbség. Sokkal súlyosabb a bűn, ha a kívánságból tett is lesz.

25 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus Erkölcstan I*, Budapest 1940, 138.

26 Vö. MÜLLER, E., *Katolikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 529.

A feltételhez kötött kívánság nem bűn abban az esetben, ha a feltétel eltávolítja a cselekedet bűnös jellegét.²⁷ Ezekre példa: ennék ma húst, ha nem lenne péntek, (de mivel péntek van, nem fogyasztok belőle). Ez a feltétel, ha nem lenne épp tiltva, ha nem lenne bűn, megszünteti a cselekvés bűnös jellegét az alábbi két esetben: 1. A tételes jog által tiltott dolgok esetében (lásd a fenti példát). 2. Azoknál a természeti törvényeknél, melyeket bizonyos esetekben megszeghetünk. Például: lopnék, ha az Isten megengedné (néha, végső szükség esetén ezt az Isten megengedi, mivel a földi dolgok használati joga ilyen esetben mindenkié, különösen is a végszükséget szenvedőké). Vannak azonban olyan feltételek is, melyek a cselekvés bűnös voltát nem változtatják meg: 1. Az önmagukban véve rossz cselekedetek esetében, amikor is semmiféle feltétel nem alkalmazható, mert minden esetben és minden feltétel mellett is bűnös a cselekmény. Így a káromkodás, a babona. 2. Ha a bűnös voltot megváltoztató feltétel nem a megvalósítandó cselekedetre, hanem valamilyen más körülményre vonatkozik. Így például: meggyilkolnám a munkaadómat, ha nem lennék hálás neki. Akkor sem szabad ugyanis gyilkolni, ha valaki nincs a kiszemelt áldozat iránt hálára kötelezve. Természetesen a csalódottság, a jogtalan sérelem elszenvedése átkozódó szavakat csálhat az ember ajkára, ám ilyenkor a hangsúly nem a kimondott szavakon, hanem a szándék valódiságán, komolyságán van. Például, meg tudnám ölni azt az embert, olyan gonosz! Az ilyen kijelentés, amennyiben csak haragunkat, jogos felháborodásunkat fejezi ki, s nem valódi szándékunkat, nem minősíthető bűnnek.

A bűnös örömet (*gaudium*) úgy írhatnánk le, mint szándékos tetszelgés a magunk, vagy a mások által már elkövetett bűnök felett. Ennek az örömnak a tárgya három dolog lehet: 1. maga a bűnös tett. 2. a bűnös cselekmény módja és 3. a bűn következménye. E három tárgynak azonban különböző az erkölcsi megengedettsége. Sohasem szabad örülni magának a bűnös tettnek, mivel ez esetben az a személy, aki annak örül, vagy azonosul ismét a saját korábbi bűnével, vagy egyetért más bűnös cselekedetével. A gyónás során meg kell említeni a bűnös öröm tárgyat, mivel egészen más súlyú más meggyilkolásának örülni, vagy más megrágalmazása felett örülni (káröröm). Erkölcsileg megengedett, tehát nem tilos, a bűnös cselekmény elkövetésének módja táplálta öröm, éspedig azért, mert az öröm tárgya itt nem maga a bűnös cselekedet, hanem a végrehajtás során alkalmazott agyafúrtság, művészet, elmeél. Ugyancsak szabad örülni a bűnös cselekmény következményének. Így nem tilos örülni annak az örökségnek, amit valaki csak a rokonok meggyilkolásával szerzett meg. Mivel itt az öröm tárgya nem maga a bűnös cselekmény, hanem annak célja, következménye. Természetesen a gyakorlatban nehezen lehet elválasztani a kettőt. Ugyancsak szabad örülni mindannak, amit kívánni megengedett. Ebből

---

27 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 529.

adódóan a szülő örülhet gyermeke halálának, mert megvan a reménye, hogy eljutott Isten boldogító színelátására.

A harmadik bűnös örömet, vagy inkább gyönyörködést pedig úgy határozhatjuk meg, hogy az az akarat olyan gondolati, vagy képzeleti odatapadása valamely bűnös dologhoz (más, vagy maga által már véghezvitt, vagy csak elképzelt bűnös cselekmény), melyben nincs meg a bűn tényleges elkövetési szándéka. Az elképzelt tárgy határozza meg magának a gyönyörnek is a bűnös voltát. A bűn bekövetkeztéhez elég az akarat beleegyezése, tehát az elmerengés ideje nem számít. Legfeljebb úgy, ha valamit sokszor elképzélünk, megszülethet a vágy a dolog kivitelezésére is, tehát bűnös vággyá alakulhat át. Lehet kéjesen gyönyörködni más meggyilkolásában, más sorsának rosszra fordulásában, lehet gyönyörködni a nemi élvezetben (*delectatio venerea*), ami, mint bűnös gyönyörködés különbözik a nemi gyönyör tényleges élvezetétől (ez utóbbi nem önmagában véve rossz, hiszen úgy vagyunk teremtve, ha megtaláljuk életünk párját, őt megismerjük, vele egyesülünk. Bűnössé válhat, ha nem a Teremtő által rendelt keretek között történik). A bűnös gyönyör általában felveszi tárgyának nemét változtató körülményeit, valamint a körülményekből eredő eltérő bűnös jellegét is. Ha valaki gyönyörködik abban, hogy egy papot meggyilkoltak, úgy nemcsak a gyilkosság, hanem a szentségtörés belső bűnös örömet is elköveti. Természetesen különbséget kell tennünk a bűnös dolgokról való gondolkodás és a bűnös dolgokban való gyönyörködés között. A gyönyör tilos, míg a vonatkozó gondolkodás megengedett, sőt, sokszor szükséges is. Például orvosi, erkölcssteológiai, kriminológiai, jogi stúdiumok, bűnüldözés (megtalálni a bűnöző gondolkodásának logikáját, megfesteni karakterét, ami a kézre kerítését segíti), de ide tartozik bizonyos értelemben maga a gyóntatás is. Más dolog tudni, mi a bűn, és más azt tenni. Maga az Úr Jézus is tudta mi a bűn, de mentes maradt tőle.

2.1.3. Aktuális és habituális bűnök (*peccata actualia et habitualia*)

Ebben az esetben a felosztás alapját a bűn jelenlétének minősége adja. A bűn elkövetése mindig konkrét esemény, amit sok minden motiválhat, míg a következménye, vagy az előzménye a bűnös állapot, amikor is a lélek a bűnt akarja, amikor a lélek megromlott, mivel rajta a bűn okozta megbélyegző folt (*macula*). A bűntől való szabadulás nemcsak egy-egy konkrét bűntől való szabadulást, hanem a bűnös állapot megszűnését, illetve megszüntetését is jelenti.

Amennyiben adott bűnt többször elkövet valaki, ezáltal mintegy készsége lesz arra, hogy egyre könnyebben elkövesse azt, tehát hajlama lesz azt elkövetni. Ezt a hajlamot nevezzük vétéknek (*vitium*), s az alábbi módon határozzuk meg: „a bűn elkövetésére a lélekben ismételt cselekmények által létrejött készség. A véték az erény ellentéte. ...

A bűn rosszabb, mint a véték, mert sokkal gonoszabb rosszat tenni, mint arra csak hajlandónak lenni.²⁸

A vétkekről, mint a rosszra való hajlamokról azt állítjuk továbbá, hogy gyökere a helytelen önszeretet, élesztője hármasság, nevezetesen a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége, illetve szemlélfeltek úgy, mint egy hétfejű sárkány, melynek hét feje az ún. főbűnök.²⁹ Ez utóbbiakról alább még tárgyalni fogunk.

A véték, mint bűnös hajlam különbözik az ún. szenvedélyektől,³⁰ melyek „az érzéki törekvőképesség tevékenységei s magukban véve sem erkölcsileg jók, sem erkölcsileg rosszak. A bűnben (vétekben) ellenben tartós hajlamok a rosszra és nem csak az érzéki törekvőképességben, hanem az akaratban is előfordulnak. Míg a szenvedélyek az ember természetéhez tartoznak, s ennél fogva azokat nem kell kiirtani (nem is lehet!), hanem szabályozni, addig a bűnök (vitia) a rossz cselekedetek megismétlése által keletkeznek, és lehetőleg ki kell irtani.”³¹

2.1.4. Az ún. anyagi és az ún. formai bűn (*peccatum materiale et formale*)

Jelen esetben a szándékoltság képezi a disztinkció alapját. Anyagi a bűn akkor, ha a cselekedet, mint cselekedet létrejött a maga fizikai valóságában, ám hiányzott belőle az azt elkövetni akaró szándék és beleegyezés (kényszer, megtévesztés, tudatlanság). Ezért nem beszámítható, legalább is bűnnek be nem számítható cselekményről van szó. Ellenben a formai bűn esetében megvan az elkövetés szándéka, tehát tudatosan és szabadon akart cselekedetről van szó, ami beszámítandó (*culpabilis*), tehát teljes felelősséget jelent.

A cselekedetbe való beleegyezésnek különböző motívumai lehetnek: így a) a bűnös tudatlanság, vétkes tévedés (*peccatum ignorantiae et erroris*)³², b) a gyarlóság, vagyis a szenvedély heve (*peccatum infirmitatis*) és c) a teljes rosszakarat, azaz gonoszság, megátalkodás (*peccatum malitiae*). Nyilvánvaló a beszámíthatóság fokozatossága, tehát leg súlyosabb az a véték, amit gonoszságból követtünk el, s legenyhébb az, amit vétkes tudatlanságból.

28 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 546.

29 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 547.

30 Ezek a szenvedélyek az alábbiak: A) Törekvő szenvedélyek: szeretet-gyűlölet, vágy-irtózat, gyönyör-fájdalom; B) Küzdő szenvedélyek: remény-bátorság, csüggedés-félelem, harag. Vö. CATHREIN, Gy., *Erkölcstörölselet. I. Általános erkölcstörölselet*, Temesvárott 1900, 49-65.

31 Vö. CATHREIN, Gy., *Erkölcstörölselet. I. Általános erkölcstörölselet*, Temesvárott 1900, 276.

32 A tévedést nem szokták ide sorolni, de ma már évtizedek óta létezik a tudatot mindenestül átjáró tévedés kategóriája (*error pervadens*), s ez indokolja az ilyen tévedésnek a tudatosság sajátos hiányakénti elismerését.

A valódi és teljes értelemben vett formai vagy alaki bűn elkövetéséhez az szükséges tehát, hogy a) az értelem legalább közvetett módon tudja, hogy a cselekedet tárgyi értelemben bűnös cselekedet, míg az akarat részéről b) a tettbe való akár közvetlen, akár közvetett beleegyezés.³³

2.1.5. A saját magunk által elkövetett és az ún. idegen bűnök (*peccata propria et aliena*)

Itt a különbségtétel alapja az, hogy az adott bűnt mi magunk is követtük-e el, vagy csak okot szolgáltatunk arra, hogy mások vétkezzenek, amiért bűnrészesekké váltunk. Így az általunk okozott botrány, csábítás, vagy valamely bűncselekményben való közreműködés révén, jóllehet más a cselekmény végrehajtója, mi is felelősek vagyunk abban (bűnrészes, büntárs).³⁴

2.1.6. A súlyos (*halálos*) és bocsánatos bűnök (*peccata gravia (mortalia) et venialia*)

Bűn és bűn között nagy különbség lehet, nemcsak tárgyukat, nemüket, számukat, de súlyosságukat illetően is. Így vannak súlyos, halálos és bocsánatos bűnök, melyek közt lényegi a különbség, vagyis természetüknél fogva különböznek egymástól.³⁵ A bűnök ilyenén különbségtételét teológiai különbségtételnek nevezzük (*distinctio theologica*

---

33 Ebből következően: „1. aki nem veszi észre, vagy nem gyanítja cselekedetének rosszaságát, vagy arra figyelmet fordítani nem érzi kötelességének, nem vétkezik. És így, ki természetes szórakozottságból, vagy feledékenységből sért meg valamely parancsot, pl. böjti napon húst eszik, nem gondolván meg, vagy nem kétkedvén, hogy parancsot sért meg, az alaki büntől ment. Aki pedig vétkes szórakozottságból, figyelmetlenségből, vagy meggondolatlanságból a jót elmulasztja és rosszat cselekszik, vétkezik, mivel ez esetben a mulasztás és cselekvés közvetve, vagyis az okban, ti. a figyelmetlenségben és meggondolatlanságban szándékos. Továbbá vétkes figyelmetlenség és meggondolatlanság származik a hanyagságból is, midőn ti. valaki észre veszi, hogy neki oly szorgalmat és meggondolást kellene kifejtene, minőt a végrehajtandó dolog megérdemel, és azt nem fejt ki. Így pl. aki a betegek gondozására lévén rendelve, keveset gondol a beteggel, ki e miatt halálos veszedelemben jut, alig, vagy éppen nem menthető föl a vétek alól, gondatlansága és feledékenysége miatt; mert meggondolhatta, sőt meg kellett volna gondolnia, hogy neki szorgalmasan és figyelmesen kellett volna a beteget ápolnia. 2. Ki a szabadabb életnek és a világ szokásainak hódolva az isteni vagy az egyházi törvényt megsérti, pl. a szentségekkel nem él, misét nem hallgat, a nélkül, hogy bűnre gondolna, kimenteni őt alig lehet, mert az ily áthágások közvetve szándékosak; ti. a szenvedélyekkel összekapcsolt eredmények, s legalább is homályosan előre látvák. 3. Ki rossz szokásból rossz cselekményeket követ el, pl. haragszik, káromkodik, rágalmoz, fajtalan beszédek tesz, habár a cselekvés pillanatában meg sem gondolja, hogy rossz, bizonyára vétkezik, ha erkölcsi szorgalmat nem fejt ki a rossz szokás kiirtására, mivel ily esetben a rossz cselekmények okukban, ti. a rossz szokáshoz való szándékos ragaszkodásban, szándékoltak. Hogy azonban az ily szokásból vétkező gonosz hajlamát kellő szorgalommal levetkőzni törekszik, és néha meggondolatlanságból rosszat cselekszik, akkor nem vétkezik, mert az ily rossz cselekmény sem közvetlenül, sem közvetve szándékosnak nem mondható”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölctan I*, Budapest 1876, 506-507.

34 A teológia hagyományosan az alábbi idegen bűnöket sorolja fel: 1. Másnak bűnre tanácsot adni. 2. Másnak bűnös dolgot parancsolni. 3. Vétkeben mással egyetérteni. 4. Más bűnre ingerelni. 5. Másnak bűnös cselekedetét megdicsérni. 6. Másnak bűnét elnézni vagy elhallgatni. 7. Más bűnét elősegíteni vagy oltalmazni.

35 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölctan I*, Budapest 1876, 511.

peccatorum), szemben a bűnök nemek szerinti megkülönböztetésével, illetve szám szerinti különbségtételével (*distinctio numerica peccatorum*).

A súlyos és a halálos bűn között nem lehet minden további nélkül az azonosságot kimondani, bár kétségtelen, hogy egy-egy súlyos vétkekkel is ki lehet oltani a kegyelmi életet.³⁶ Találó Tarjányi Zoltán különbségtétele, mely szerint súlyos vagy nem súlyos a bűn akkor, ha súlyos vagy nem súlyos értéket/érdeket védő törvényt sért. Halálos vagy bocsánatos a bűn, ha a különbségtétel alapja a végső cél, vagyis az örök üdvösség.³⁷

A bűn súlyosságának, vagyis tárgyi oldalról szemlélve belső rossziaságának különböző fokai lehetnek, éspedig attól függően, hogy milyen fontosságú törvényt sértenek, vagy milyen erénnyel állnak szemben. Ebből adódóan az alábbi elvek segítenek a tájékozódásban: 1) Annál nagyobb, illetve súlyosabb a bűn, minél nagyobb erényt vagy minél fontosabb törvényt sért. Ugyanazon erénnyel szembeni bűnöknel súlyosabbak a tiltó törvények elleni vétkek, mint az előíró törvényekkel szemben elkövetett bűnök. 2) Annál nagyobb a bűn, minél nagyobb a sértett személy méltósága. Ennek megfelelően súlyosabb a bűn, ha Isten elleni, szemben az ember ellen elkövetett bűnnel. 3) Annál súlyosabb a bűn, minél értékesebb, nagyobb javakat sért.³⁸ Súlyosabbá az a vétkek, mely „az erkölcsi renden súlyos rést üt, s a természetfeletti élettől teljesen megfoszt bennünket”.³⁹ Ezek szükségképp a kulcsok hatalmának vannak alávetve. A nem súlyos bűnnek pedig az erkölcsi rendet nem lényegében sértő magatartást nevezünk. Ezek a bűnök nincsenek

36 Erről részletesebben lásd: NÉMETH, G., *A halálos bűn, mint moráleteológiai probléma* (Erkölcsteológiai Könyvtár 4), Budapest 2006; NÉMETH, G., *Aquinói Szent Tamás tanítása a bűnről*, in TARJÁNYI, Z. (szerk.), *A bűn* (Erkölcsteológiai Tanulmányok 5), Budapest 2006, 67-80.

37 Vö. TARJÁNYI Z., *Az erkölcssteológia története és alapfogalmai. Moráleteológia I*, Budapest 2005, 134.

38 A bűnök súlyosságának sorrendje tehát ebből a szempontból a következő: 1) Legsúlyosabbak a közvetlenül Isten ellen irányuló bűnök: istenyűlölet, hitelenség és kétségbeesés. 2) Ez után következnek a hierarchikus rendben az Isten külső javait értő bűnök: káromkodás, babona, esküszegés, istenkísértés, illetve a Krisztus embersége és az Eucharisztia ellen elkövetett bűnök. Harmadik a rangsorban a 3) közvetve Isten ellen irányuló bűnök: az Istennek szentelt személyek, tárgyak, helyek megsértése, vagyis a szentségtörés különböző fajtái és a simónia. 4) Az emberi személyeket sértő bűnök: saját magunk, hozzátartozóink, szüleink, rokonaink, elöljáróink és általában az embertársaink ellen elkövetett bűnök, és végül 5) embertársaink javai ellen elkövetett bűnök, így az élet, a hírnév, a vagyon ellen elkövetett bűnök, a gyilkosság, a rágalom és a lopás. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 149-150. Müller Ernő tipológiája hasonló, de új elemeket is tartalmaz: „A bűnök különböző nagysága függ: a) az erények különböző méltóságától és a parancsok különböző hatályától, melyekkel a rossz cselekmények ellenkeznek; b) a cselekedet gonoszságának nagyobb vagy kisebb fokú észrevételétől, továbbá a gonosz cselekménybe való beleegyezés különböző fokától, végre a rossz cselekmény nagyobb vagy kisebb belterjétől. ... 1. Súlyosabbak az isten ellen elkövetett bűnök, mint amelyeket önmagunk és felebarátunk ellen követünk el. 2. Súlyosabbak az elkövetési, mint a mulasztási bűnök. 3. Súlyosabbak a lelki, mint a testi bűnök. 4. Súlyosabbak a szóbeli és cselekedeti bűnök, mint a gondolatiak. 5. Súlyosabbak a gonoszsági bűnök, mint a gyarlóságok és ezek súlyosabbak, mint a tudatlanságok”. Vö. MÜLLER, E., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 508-509.

39 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus Erkölcsstan I*, Budapest 1940, 141.

szükségképp a kulcsok hatalmának alávetve (de alávetethők). Mármost vannak olyan bűnök, melyek természetüknél fogva súlyosak (halálosak), míg mások nem ilyenek. De honnan tudjuk, melyek a súlyosak és melyek nem azok? Ezt megtudhatjuk „a bűnök természetéből, a Szentírásból, a pápák és az egyetemes zsinatok határozataiból, a szentatyák és hittudósok egyező véleményeiből, továbbá a pozitív, azaz tételes törvényekből, a törvény megsértése esetére alkalmazott szigorú büntetésből, pl. a kiszabott kiközösítésből. Súlyosnak veendőek azok a bűnök, amelyekre a Szentírás mondja, hogy kizárnak Isten országából, hogy megvetendők, gyalázatosak (abominabilia), hogy az Isten gyűlöletét vonják maguk után, örök büntetést, örök halált érdemelnek, vagy amelyekért Isten külön kárhoztatással (vae!) fenyeget. A bűn természetéből következtethetünk súlyos voltára: ha a vétkes cselekedet vagy mulasztás súlyos jogtalanságot tartalmaz Istennel szemben, ha nagy veszélyt hoz az emberi közösségre, Egyházra, államra, vagy nagy kárt okoz felebarátunk, vagy saját magunk lelki vagy testi javaiban”.⁴⁰

A bűnök tárgyuk súlyosságát illetően lehetnek: a) teljes nemük szerint súlyosak (ex toto genere suo mortalia), b) teljes nemükben bocsánatosak (ex toto genere suo venialia) és c) egyszerűen nemük szerint súlyosak (ex genere suo mortalia). A teljes nemük szerint súlyos bűnök olyan vétkek, melyek nem engedik meg az anyag csekélységét (parvitas materiae).⁴¹ Csak a beszámíthatóság gyengülésével válhatnak bocsánatosakká, mint például a káromkodás (ha ez kialakult rossz szokás). A teljes nemükben bocsánatos bűnök mindig ilyenek, ám a körülmények miatt ezek súlyosakká válhatnak, mint például a hazugság, ami önmagában bocsánatos vétkek, de eskü, fogadalom, házasságkötés, tanúskodás, (szak)tanácsadás, kegy kérése, stb. esetén súlyos vétkekké válhat. Az egyszerűen súlyos vétkek olyan bűnök, melyek önmagukban véve súlyosak ugyan, de az anyag csekélysége miatt bocsánatos bűnökké válhatnak. Ezért ezek a bűnök lehetnek súlyosak és bocsánatosak egyaránt, amint azt a parvitas materiae lehetővé teszi. Ilyen bűn lehet pl. csekély értékű pénz ellopása, illetve az istentiszteleti szertartásokból kisebb (nem lényegi) rész elhagyása bocsánatos bűn lehet, mert csekély az anyag. Mármost honnan tudhatjuk meg, hogy mi minősül csekély anyagnak, s ezáltal a súlyos bűn bocsánatosává válik? Erre van három ismerv: a) a bűn által sértett javaknak mekkora az önmagukban vett értékük, b) részleges jó sértése esetén az egészszel történő összehasonlítás milyen eredményre vezet és c) a sérelmes cselekedet fontosságának megbecslése a törvény által szándékolt cél elérése szempontjából.

40 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus Erkölcstan I*, Budapest 1940, 142. Külső és belső kritériumok vannak tehát, ahogy azt mai szerzők is világosan tárgyalják. Vö. PESCHKE, K.-H., *Christliche Ethik. Grundlegungen der Moraltheologie*, Trier 1997, 341-344.

41 Az anyag csekélységéről olyan bűnök esetében beszélhetünk, amelyekben véges részekre bontható javak ellen vétünk.

A bűn súlyosságát nemcsak a tárgyi, hanem az alanyi szempont is jelentősen befolyásolja. Eszerint az az emberi cselekedet minősül súlyos véteknek, amit szabadon és a lelkiismeret szavának ellentmondva tesz meg az ember. Ezáltal tudva és akarva szembe helyezkedik a Lét Ura alkotta törvénnyel, illetve magával a Lét Urával. Ez történhet akár az egyes bűn elkövetésével, s történhet ezek habituális elkövetésével, illetve a formális megvetéssel. Amíg valaki csak egy-egy alkalommal követ el súlyos, vagy halálos bűnt, az önmagában még nem jelenti az Istennel való teljes és végleges szembefordulást.⁴² A szokásszerű elkövetés jelzi ugyanakkor a bűnös lejtőre kerülését, melynek mélye az Isten legalább virtuális megvetése, végül Isten formális megvetése, illetve gyűlölete.⁴³ Következménye a bűnös állapot, vagyis a bűnösség (*reatus culpae*) és a büntetendőség (*reatus poenae*). Alanyi szempontból tehát akkor minősül súlyos vagy halálos bűnnek egy tett, ha az elkövető tudva s akarva sérti meg az Isten törvényét, és pedig úgy, hogy nem hallgat lelkiismerete szavára. Természetesen fontos dolog az adott tettek, mint bűnnek ismerete, azaz nincs-e az elkövető véten tudatlanságban vagy tévedésben. Tárgyi szempontból akkor súlyos vagy halálos a bűn, ha önmagában véve súlyosan sérti az erkölcsi rendet, melynek hármasszoros dimenziója van, úgy, mint Isten, önmagunk és a felebarátunk iránti alapvető kötelességek beszámítható megsértése. Így például Istennel szemben a hitetlenség, istenkáromlás, saját magunkkal szemben az öngyilkosság, embertársunkkal szemben pedig a rablás, gyilkosság, becsületsértés.

---

42 Bár ne felejsük el II. János-Pál pápa intő szavait, melyet a *Reconciliatio et paenitentia* kezdetű apostoli buzdításában olvashatunk: „1. Vannak cselekedetek, melyek önmagukban, a körülményektől függetlenül mindig súlyosak, megengedhetetlenek objektív tárgyuk miatt. Ha ilyet követünk el tudva és akarva, ezek mindig súlyosak. 2. Óvakodnunk kell attól, hogy a halálos bűnt lefokozzuk egy Isten-ellenes alapvető döntésre (*optio fundamentalis*): Halálos bűnről van szó, ha bármilyen indítékkal is az ember tudva és szabadon ellentmond az erkölcsi rendnek. Egyetlen cselekedet is elegendő, hogy megváltoztassa az alapállását. 3. Kétségtelen, hogy sok összetett és homályos szituáció adódhat pszichológiai szempontból, melyeknek jelentősége van a bűnös felelősségének elbírálásában”. Idézi: TARJÁNYI, Z., *A halálos és a bocsánatos bűn megkülönböztetése az erkölcssteológia történetében*, in ROKAY, Z. (szerk.), *Egység a különbségben*. A 60 éves Bolberitz Pál köszöntése, Budapest 2002, 240. Ugyancsak fontos szempont a helytelen (bűnös) tett felismerése (belátása), mintegy az okozott kár átérzése, amikor az ismeret immár nemcsak tudott, de a tudatot immár meghatározó. Vö. WEBER, H., *Általános erkölcssteológia. Hívás és válasz*, Budapest 2001, 336-337.

43 Felvetődhet itt a kérdés, hogy mi van azokkal, akik egyáltalán nem hallottak Istenről, erkölcsi rendről, sőt, úgy tanították őket kisgyermek koruktól, hogy ez a leggyűlöletesebb dolog a világon, s az ilyen ember veti meg Istent és az erkölcsi rendet, vagy teljesen közönyössé válik Isten és ügye iránt? Tudatlanságban és tévedésben vannak, melynek vétkes voltát esetről esetre kell megállapítani, bár a mondottakból vélelmezhető a véten tudatlanság. Ám ha alapvető emberi kötelességnek tartjuk az ember Isten és egyházával kapcsolatos igazságkeresését, akkor, amennyiben ezt valaki elmulasztja, súlyosan vétkezik, akár tud, akár nem tud ebbéli kötelességéről, mivel ez alapvető kötelesség. Természetesen itt vitatható, ki az a tekintélyforrás, aki ezt eldönti. Mert akár úgy érvelünk, hogy nincs ilyen kötelesség, akár van, aki azt eldönti, és annak fényében ítélt, hatóságként, tekintélyként, hatalmi tényezőként jár el.

Felvetődik a kérdés, hogy mikor jön létre halálos bűn? Tudjuk, hogy a bűn nem más, mint Isten tervének megvetése, törvényének tudatos és szándékos (akarat beleegyezése) áthágása. Mindkét tényező sok más tényező által befolyásolt. Így az önmagában véve súlyos bűn bocsánatos bűnné válhat (a moralisták ezt nevezik *conversio peccatorum*-nak), amennyiben hiányzik belőle a teljes tudatosság és/vagy a szándékosság.⁴⁴ Tehát súlyos az elkövetett bűn akkor, ha 1. anyaga súlyos, tehát önmagában véve súlyos a tett. 2. ha teljes figyelemmel, tudatossággal és 3. teljes beleegyezéssel, azaz megfontoltan, szándékosan követték el azt.⁴⁵ Ami a bűnös tett önmagában vett súlyosságát illeti, azt a lelkiismeret ítéli meg (az elkövető lelkiismerete).⁴⁶ Ebből adódóan az önmagában vett súlyos anyagot is lehet úgy ítélni, mint nem súlyos anyagot és fordítva. Itt szintén fontos látni azt, hogy milyen az elkövető lelkiismerete? Érzékeny-e, helyes-e, nincs-e leküzdhetetlen tévedésben vagy tudatlanságban? Akinek a lelkiismerete, amennyiben súlyos bűnnek tart valamit, úgy annak a tettetnek az elkövetése ennek függvényében lesz súlyos véték vagy nem. Tehát egy objektív értelemben vett bocsánatos bűn elkövetése is lehet súlyos bűn, ha az elkövető lelkiismerete azt súlyos bűnnek tartotta, és fordítva. A tettetnek súlyosságát befolyásoló második tényező a tudatosság, vagy az odafigyelés mértéke. Itt a teljes odafigyelés (*advertentia plena*) jelzi a tudatosság teljességét,⁴⁷ vagyis azt, hogy a lélek tökéletesen tudatában van annak, hogy súlyos bűnről, vagy súlyosan kötelező törvényről van szó, amit el akar követni, illetve át akar hágni. Léteznek tehát az ún. féltudatos bűnök (*peccata semideliberata*), így ezek nem minősülnek, pontosabban nem számíthatók be ebből a szempontból súlyos bűnnek. Példák: félálomban, ittas állapotban, harag indulatában, nagy szórakozottsággal, hisztériás állapotban, drog, hipnózis hatása alatt, vagy hirtelen felindultságból, stb., elkövetett bűnök nem számíthatók súlyos bűnöknek. A következők természetesen nagyon súlyosak lehetnek. Ugyancsak nem minősíthetők teljesen tudatos, azaz súlyos bűnöknek azok a vétkek sem, melyeket valaki úgy követett el, hogy rögtön utána alig emlékszik arra, hogy mit is cselekedett, vagy ha tetteire visszagondol,

44 Vö. MÜLLER, E., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 514.

45 Kizárt tehát a kényszer, az indokolatlan félelem jelenléte.

46 Az adott tettel kapcsolatban a lelkiismeret szava a döntő, ám erre nem mindig lehet bűn nélkül hivatkozni, mivel mindenki köteles megismerni az erkölcsi és jogi törvényeket, illetve lelkiismeretét nevelni. Az ezzel kapcsolatos tudatlanságot vagy tévedést egyetlen normális embernél nem lehet vélelmezni. Tehát a megfellebbezhetetlen vélelem (*praesumptio iuris et de iure*) az, hogy ezt a kötelességet minden ép eszű ember ismeri.

47 Ennek a teljes odafigyelésnek arra az ismeretre kell kiterjednie, ami a bűn súlyosságára vonatkozik. Ám ennek az ismeretnek már nem kell tökéletesnek, egészen világosnak lennie, tehát „nem kell a bűn súlyosságát elemeiben, nem szerint is megismerni. Elég pl. ha valaki tudja, hogy a szent tárgyaknak ellopása jelentősen nagyobb bűn, mint más profán tárgyak elvitele; ez a tudata, ismerete elegendő a súlyos bűn elkövetéséhez és nem kell egész pontosan ismernie szentségtörés jellegét”. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 146.

azt állapítja meg, hogy ha teljesen tudatában lett volna tette bűnös voltának, úgy biztosan nem követte volna el.⁴⁸ A súlyos bűn fennálltának és beszámíthatóságának harmadik feltétele a teljes beleegyezés (consensus plenus), vagyis a szándékosság (voluntarium, liberum, dolus).⁴⁹ Amennyiben kétség merülne fel a szándékossággal kapcsolatban, főleg az ún. belső bűnök esetében, az alábbi elveket kell a dolog józan megítéléséhez szem előtt tartanunk: 1. Ha valakinek aggályos a lelkiismerete, úgy azt vélelmezzük, hogy nem egyezett a bűnbe bele, vagy nem volt teljes a beleegyezése. 2. Már maga a bűn elkövetésével kapcsolatos aggály is annak lehet a jele, hogy nem volt teljesen szándékos a tett. Amennyiben külső bűnről van szó, úgy 3. valószínűleg nem egyezett bele az a személy, aki az adott bűnt ténylegesen könnyen elkövethette volna, de külsőleg nem tette.⁵⁰ 4. Ha az illető bizonytalanságban volt a tekintetben, hogy az adott bűnt elkövesse-e vagy se, akkor kétféle elvet fogalmazhatunk meg ezzel kapcsolatban: a) ha ez a halogatás pusztán kétség volt, esetleg küzdelem a kísértéssel szemben, úgy nem vélelmezendő a teljes beleegyezés, tehát nincs szó súlyos bűn elkövetéséről. b) amennyiben a halogatás a megfontolást leplezte, úgy ez a körülmény teljes beleegyezésnek vélelmezendő, tehát súlyos bűn elkövetéséről van szó.

Mármost a kérdés a következő: Miként válhat a neme szerint súlyos bűn bocsánatos bűnné?⁵¹ Itt négy támpontunk van: 1) Ha valaki téves lelkiismerettel bocsánatos bűnnek tartott egy önmagában véve súlyos bűnt, s mint ilyet követte el. 2) Ha önmagában véve súlyos bűn elkövetése esetén hiányzott a köteles megfontolás (advertentia) és szándékosság (consensus). 3) Ha olyan bűn elkövetéséről van szó, mely megengedi az anyag csekély voltát, s ténylegesen a bűn anyagának csekélységéről van szó⁵² és 4) Amennyiben

---

48 Itt rögtön hozzá kell tennünk, hogy a kellő tudatosság hiánya miatt egy súlyos bűn nem súlyos bűnként kerül megítélésre, ám a teljes szituációt figyelembe véve lehetséges a súlyos bűn fennállta, mivel súlyosan vétkezhet az ember úgy, ha tudva és akarva nem ügyel az odafigyelésre. Példa, ha valaki tudatosan és szándékosan nem olvassa el az új törvényeket, issza le magát, hogy aztán bűncselekményt merjen elkövetni, ha vakmerően olyan helyzetbe hozza magát, ahol a súlyos bűnt biztosan el fogja követni, stb.

49 A beleegyezést befolyásolhatják a tudatlanságon, tévedésen kívül az erőszak, a vágy, a félelem különböző formái, melyek szintén csökkentik a beszámíthatóságot. Vö. CATHREIN, Gy., *Erkölcstörténet I*, Temesvárott 1900, 65-70.

50 Vagy legrosszabb esetben, a gondolatban megvalósult bűnre kell gondolnunk, ami általában kevésbé súlyos, mint a ténylegesen elkövetett bűn.

51 Mindebből látható, hogy nem haszontalan a bocsánatos, vagy nem súlyos bűn kategóriájának életben tartása, mivel segítségével tudjuk helyesen megítélni egy adott bűn súlyosságát, a bocsánat elnyerése végett a kulcsok hatalma alá tartozását.

52 A nemük egész terjedelmében súlyos bűnőknél, tehát ahol nincs parvitas materiae, ez a nemet változtató feltétel nem létezik, vagyis ebből a szempontból mindig súlyos bűnről van szó (a tudatosság és a szándékosság változtathatja csak meg a bűn súlyosságát).

a súlyos bűn terhe alatt kötelező törvény megtartása azért nem történt meg, mert mentesítő ok a kötelezettséget az adott esetre felfüggesztette.

A súlyos bűnök tárgyalása után térjünk át az ún. bocsánatos bűnök (*peccatum veniale*) elemzésére. Itt is érvényes a felosztás, mely szerint önmagában, tehát tárgyat tekintve lehet egy bűn súlyos és bocsánatos, s a szubjektum oldaláról nézve is lehet egy önmagában véve súlyos bűn akár súlyos, akár bocsánatos. Bocsánatosak lehetnek a bűnök tárgyi oldalról tekintve azért, mert cselekvésünk tökéletlenségéből (*ex imperfectione actus*)⁵³ vagy a cselekvés tárgyának csekély voltából (*propter parvitatem materiae*) adódnak.

Mikor kell bocsánatos bűnnek beszámítanunk egy bűnt? 1) Ha csekély anyagban, tehát nem súlyos kötelezettséget sértünk. 2) Ha az önmagában véve súlyos kötelezettséget vétkesen téves lelkiismerettel nem súlyos vétkeknek tartva szegjük meg. 3) ha az önmagában véve súlyos anyagban véve hiányzik a teljes megfontoltságunk és a beleegyezésünk, vagyis a szándékosságunk (*peccata semideliberata*).⁵⁴ Ugyanakkor az önmagukban véve bocsánatos bűnök is súlyos bűnökké válhatnak, ha 1) Téves lelkiismerettel azokat súlyosnak ítéljük, mivel a legvégső immanens ítéletet az egyén a lelkiismerete segítségével hozza meg. Alanyi oldalról nézve ez a beszámíthatóság alapja. 2) Ha az önmagában véve bocsánatos bűnt súlyosan vétkes cél elérése végett eszközként használjuk fel. 3) Ha az önmagában véve bocsánatos bűn elkövetése révén másoknak botrányul szolgálunk. 4) Ha valaki azért szegi meg a törvényt, mert megveti a törvényhozót, mint olyat, vagy magát a törvényt (*contemptio formalis legis et legislatoris*). Ez azért súlyos bűn, akár bocsánatos bűn elkövetésével is, mert indirekt módon a törvény szerzőjét és annak legitím akaratát vesszük semmibe. Az ilyen megvető magatartás önmagában súlyos bűn. Ez a tényállás nem azonos azzal, amikor valaki a törvényt nem tekinti megfelelőnek, vagy rossznak veszi, s ezért nem engedelmeskedik neki. Ugyancsak előfordulhat olyan eset is, amikor az emberi törvényhozó meggondolatlan vagy egyenesen rosszindulatú, s ezt tudva, nem követi valaki az így hozott törvényt. Itt csak az emberi törvényhozóval kapcsolatban lehet szó bocsánatos bűnről a törvényhozó megvetése miatt. Istennel szemben, tehát az isteni törvények megvetése miatt a bűn önmagában véve mindig sú-

53 Azonban a bocsánatos bűnt meg kell különböztetnünk a tökéletlenségtől, mely két értelemben vehető: „a) tökéletlenségnek mondatik a pusztá tanáccsal ellenkező cselekedet vagy mulasztás, mely tanács véghezvitelére valaki vagy a malaszt hívó szózata, vagy az ész követelése, vagy az előljárók akarata által hivatik föl. Az ily érteményben vett tökéletlenség magában véve nem bűn, az világos; de nem ment minden hibától a vétkes szeretet, kíváncsiság, érzékítés, jóra való restség stb. miatt, melyből a tanács elhanyagolása származik. b) Tökéletlenségnek mondatik a parancsolat öntudatlan és nem szándékos megsértése, mint pl. a nem szándékos szórakozottság az imádságban, a nem szándékos kihágás a nevetésben, szomorúságban, méltatlankodásban, tréfában, mesélésben stb. mely érteményben a tökéletlenség még minden hibát is kizár”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 515.

54 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 514.

lyos. 5) Ha valamely bocsánatos bűn közeli bűnveszélyül szolgál súlyos bűn elkövetésére. 6) Ha a földi dolgokhoz való ragaszkodás olyan erőssé válik, hogy súlyos kötelezettség elhagyására is készsége teszi a lelket. 7) A mennyiség átcsap minőségi változásba elv szerint a sokszor elkövetett bocsánatos bűn előbb-utóbb súlyos következményekkel jár. Az önmagában véve bocsánatos bűn megmarad számszerű növekedése során is bocsánatos bűnnek, ám gyakorlatilag ez az átcsapás mégis megtörténhet,⁵⁵ amennyiben ennek tudatában van az elkövető.⁵⁶

A bocsánatos bűnök tehát súlyos vétekké is válhatnak, mert a) megakadályozzák „az Isten különös védelmét, mellyel a kísértések és bűnveszélyek elháríthatók, és az Isten bőkezűségét, mely által bővebb és erősebb malasztok ajándékozhatnak; b) mert kisebbitik a szeretet melegségét, mely által az ember gyermeki félelemmel tartózkodik Istenét megbántani; c) mert hajlandóságot szülnek nagyobbak elkövetésére, leginkább, ha a bocsánatosak gyakrabban ugyanazon anyagban követték el”.⁵⁷

2.1.6.1. A cselekvés erkölcsi beszámíthatósága és a szabad cselekvés erkölcsi garanciái

A továbbiakban egy kis kitérőt teszünk az emberi cselekvés erkölcsi beszámíthatósága körül, mivel ezek a tényezők jelentősen befolyásolják a tett bűnösségének minősítését.

Azok az emberi cselekedetek esnek teljes erkölcsi beszámíthatóság alá, melyeket tudva (megfontolva) és akarva, tehát szándékosan (belső elhatározással) hajtott végre, tehát maga a cselekvő volt annak teljességgel az oka. S ezért a cselekedetért teljes a felelőssége. Ebben a fejezetben azokat a tényezőket próbáljuk feltérképezni, amelyek csökkentik, vagy végső esetben megszüntetik az erkölcsi beszámíthatóságot, következésképp a felelősséget. Ilyen tényezők mind az akarat, mind az értelem szabad működését, végül a kedélyállapotot is képesek befolyásolni. Megjegyezzük továbbá, hogy nincsenek önmagában véve közömbös cselekedeteink.⁵⁸ Önmagában véve közömbösnek tűnik, hogy sétálunk-e vagy sem. Ám nem mindegy, hogy milyen motivációból sétálunk. Sétálhatunk szabadidőben, de munkaidőben is. Lehet szándékunk a tájban való gyönyörködés, vagy tervezett bűncselekmény helyszínének előzetes kikémlése, stb.

55 „A bocsánatos bűnök bármennyire sokasíttassanak is, magokban véve és a sokasítás tekintetében soha sem képezhetnek egy halálos bünt, mivel egyenkint mindannyi alsóbb nemben marad. ... Azonban az anyag összehalmozódása folytán a bocsánatosak halálosakká lehetnek, midőn ti. a bűnök csekély anyagai egymással erkölcsileg egyesülnek, vagyis összehalmozódnak, úgy, hogy egy súlyos anyagot alkotnak, mi pl. megtörténik a lopásnál, a bűjt megsértésénél, az isteni tisztelet csekély elmulasztásainál. Ez a legáltalánosabb tan”. VÖ. MÜLLER, E., *Katholikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 516.

56 Példa, ha valaki tudja, hogy egy pont után nem tud nemet mondani az italtra, s ebből adódóan súlyos bűn veszélyének teszi ki magát, s mégis italozik.

57 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 516.

58 Vö. HORVATH, A., *Annotationes in I-II partis a Quaest. 18 ad 21 De moralitate*. Pro manuscripto, Roma 1930, 55-82.

Felelősek vagyunk egyrészt az egyes cselekedeteinkért, illetve mulasztásainkért, és felelősek vagyunk az alapvető döntésünkért (helyes világnézetet választottunk-e), harmadrészt életállapotunk megválasztásáért, illetve hivatásunk megválasztásáért és az ahhoz való hűségért is. Az egyes cselekedetek esetében a felelősségünk „nemcsak arra terjed ki, ami szándékunk eszköze vagy végcélja (voluntarium in se vagy voluntarium directum), hanem döntéseink következményeire is, melyeket előre látunk, anélkül, hogy közvetlenül akarnánk (voluntarium in causa vagy voluntarium indirectum). ... Cselekvéseink előre látott következményeiért való felelősségünk annál nagyobb és biztosabb (causa per se vagy csak causa per accidens), annál közvetlenebb (causa proxima vel immediata, vagy csak causa remota vel mediata), minél inkább magával hozza cselekvésünk az előre nem látott és nem akart következményeket”.⁵⁹ A beszámítható cselekedeteket bűnőseknek minősítjük, s tilalmazzuk.

Az alábbi osztályozást és magyarázatokat követjük:⁶⁰ 1) Olyan cselekedetek beszámíthatósága, melyek létrejöttkor teljes volt a szándékosság: cselekedetek, mulasztások és következmények beszámítása; 2) Olyan cselekedetek, melyek létrejöttkor nem volt teljes a szándékosság: tudatlanság, szenvedély, testi kívánság, félelem és erőszak. A fentiek inkább átmeneti jellegű akadályok, de léteznek 3) a szabad cselekvést állandó jelleggel akadályozó tényezők is.

2.1.6.1.1. A szándékosság teljes: cselekedetek, mulasztások és következmények

Az itt alkalmazandó elvek az alábbiak: I. elv: Ahhoz, hogy valamely cselekedet érdemül vagy érdemtelenül beszámítható legyen, az szükséges, hogy a) szándékosan, tehát szabad akaratból történjék, b) hogy az örök törvény, vagy a helyes rend szerint vagy annak ellenében történjék (helyes ismeret). Példa: ha valaki olyan személlyel vét a hatodik paranccsal kapcsolatban, akiről nem tudja, hogy már házas, nem követ el házasságtörést, hanem a parázsnaság bűnébe esik, mivel a házas állapotra való tekintettel tudatlanságban volt, ezért nem lehetett erre nézve szándékos a tette (más szempontból, természetesen az volt!). II. elv: A mulasztás beszámíthatósága attól függ, hogy a) az illető az elmulasztott cselekedetet megtehetette volna, vagy nem. Ennek hiányában nincs szándékosság. b) hogy az elmulasztott cselekedetet meg kellett volna-e tennie, tehát parancsolt cselekedet volt-e, vagy sem. Példa: aki hétköznap misét hallgat, nem vétkezik, mivel ez nem parancs, hanem csak tanács. Ahhoz, hogy a mulasztás (bizonyos cselekvéstől való tartózkodás) érdem legyen, az szükséges, hogy a) az adott cselekedetet az illető képes

⁵⁹ HÄRING, B., *Das Gesetz Christi I*, München-Freiburg 1967, 146-147.

⁶⁰ Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 379-403; CATHREIN, GY., *Erkölcshölcslet*, Temesvárott 1900, 65-71; EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 55-72; HÄRING, B., *Das Gesetz Christi I*, München-Freiburg 1967, 150-160.

lett volna véghez vinni, b) de tilos volt. Példa: szolgálai munkától való tartózkodás ünnepnapon. III. elv: Cselekedet vagy mulasztás következményeinek beszámításához követelmény, hogy a) a cselekvő legalább némileg előre lássa cselekedete következményét, mert ekkor a cselekmény közvetve szándékosnak minősül; b) hogy maga a cselekmény, amiből a következmények fakadnak, beszámítható legyen. Ám ha az okot visszavonta, a rossz következmény nem számít bűnül, mert már nem szándékos, de visszatérítési kötelezettség áll fenn, ha sérült a csereigazságosság. Ha olyan cselekedetet mulasztott el az illető, amelyre semmiképp se gondolt, még közvetve sem lehet szándékos. Aki tudva hajtja végre az okot, amelyből a bűnös cselekmény (pl. gyilkosság) vagy mulasztás (pl. szent mise elhanyagolása ünnepnapon) önként bekövetkezik, az illető rosszat követ el Isten előtt, jöllehet a cselekmény vagy mulasztás esetleg nem is történik meg. Ebből adódóan a dolgot, mint szándékolt dolgot köteles meggyónni, mivel szándékos és vétkes volt okára nézve.

2.1.6.1.2. Nem teljes a szándékosság

2.1.6.1.2.1. A tudatlanság (ignorantia)

Tudatlanságon nem az egyszerű ismerethiányt (nescientia), hanem a köteles ismeret hiányát nevezzük (carentia debitae scientiae). Ha az értelem nem helyesen vezet, akkor az akarat is téves utakon jár. Ha egyáltalán nem ismerjük valamely cselekedet erkölcsi értékét, úgy annak véghezvitele erkölcsileg nem számítható be. Ugyanakkor bizonyos ismereteket vélelmezünk. Különbözőképp osztályozhatjuk. Így a cselekedetre, mint okozatra való befolyása szerint a tudatlanság lehet: a) megelőző, kísérő és követő. Megelőző (antecedens) a tudatlanság abban az esetben, ha az megelőzi az akarat elhatározását, tehát semmiképp sem lesz a cselekedet szándékos. Ez a tudatlanság általában legyőzhetetlen. Ha valaki vadászat alkalmával azt hiszi, hogy állatra célozva süti el a fegyverét, és ezzel véletlenül megöli a barátját. Kísérő a tudatlanság (concomitans), ha valaki nem tudja, mit cselekszik, de ha tudná, akkor is megtenné. Példa: Ha valaki vadászat alkalmával állatra célozva megöli ellenségét, akinek már régóta az életére tört. Itt az emberölés tudatlansággal vagy tudatlanságban, de nem tudatlanságból történik. A szándék itt mindenestre bűnös. Követő tudatlanság (consequens): Erről akkor van szó, ha ez az akaratot követi, tehát szabad akaratból származik, vagyis szándékos. Ez a tudatlanság lehet legyőzhető (vincibilis), ha tehát kellő utánajárás után megszüntethető. S háromféle lehet: a) egyszerűen legyőzhető (simpliciter vincibilis), ha nem volt elegendő ez az utánajárás, b) vastag vagy hanyag (crassa vel supina), ha az igazság kutatására semmi szorgalmat sem fordítottunk és c) szándékos (affectata), ha valaki tudatosan elkerüli a tudatlanság megszüntetésére szolgáló eszközöket, pl. ha valaki szándékosan nem akarja megismerni Isten útjait. Más szempontból a tudatlanság lehet leküzdhető és leküzdhetetlen (invincibilis). Ez utóbbihoz tartoznak a teljes feledés és teljes figyelmetlenség (oblivio

perfecta et inadvertentia plena). Ha pedig nem tökéletesek és hanyagságból erednek, akkor a legyőzhető tudatlansághoz tartoznak. Az itt alkalmazandó elvek az alábbiak: I. Elv: A megelőző vagy legyőzhetetlen tudatlanság esetén teljességgel hiányzik a szándékosság, mivel hiányzik a szükséges ismeret. Ugyanez állítandó a teljes feledékenységről és figyelmetlenségről. Tehát nem beszámítható a cselekedet. II. elv: A kísérő tudatlanság nem okozója sem a szándékosságnak, sem a nem-szándékosságnak, mivel semmiképp sincs befolyása az adott cselekedetre. Tehát nem beszámítható a cselekedet. III. elv: A követő vagy legyőzhető tudatlanság nem zárja ki a szándékosságot, mivel az ilyen tudatlanság szándékos, akár közvetlenül, akár közvetve. Ugyanakkor az egyszerűen legyőzhető tudatlanság csökkenti a szándékosságot, következésképp a bűnösséget is. Ugyanezt kell mondanunk a vaskos legyőzhető tudatlanságra, ám ez már a büntetést nem kerüli el. Ellenben a szándékos tudatlanság növeli a szándékosságot, következésképp a bűnösséget is.

2.1.6.1.3. *A rendezetlen vágyak (szenvedély, testi kívánság, érzelmi felindulások, kedélyindulatok) és a szabad akarat viszonya*

A hagyományos szóhasználat láthatóan elég gazdag. Szenvedély alatt az érzéki vágyó tehetségnek az indulatát (motus) értjük. A vágyó tehetség lehet érzéki és értelmi jellegű. Ez utóbbihoz tartozik az igazság megismerésének vágya, Isten szeretete. További különbség van az érzéki vágyó tehetség indulataiban, attól függően, hogy kívánó (törekvő, concupiscibilis) vágyról, vagy idegenkedő (küzdő, irascibilis) vágyról van-e szó. Az előbbi az érzéki jókra és a gyönyörökre, míg az utóbbi az érzéki rosszakat, a bajokat, nehézségeket igyekszik kerülni. A fő szenvedélyek ebből következően az alábbiak: óhaj, öröm, félelem és szomorúság, de mindegyiknek forrása a szeretet.

Az erkölcsi beszámíthatóság tekintetében a vágyak (szenvedélyek, kedélyindulatok) kétféleképpen lehetnek: a) megelőzők, ha az akaratot megelőzik, és b) követők, ha az akarat kelti föl azokat, például, ha valaki ellenségét meg akarván ölni, fölindítja magában a haragot és gyűlöletet. Az akarat háromféleképpen lehet oka az érzéki vágnak: a) ha az akarat célul tűzi ki magának az adott vágyat és azt szándékosan fölkelte; b) ha az akarat szántszándékkal olyat tesz, ami előreláthatólag felkelte az érzéki vágyat és c) ha az akarat heves felindulása következtében hasonló jelenség áll be az érzéki vágyó tehetségben is. A megelőző vágy szintén háromféle módon gyöngíti az akarat szabadságát: 1) eltérítés révén: Azok a dolgok, amelyek gyönyörködtetnek bennünket, erősen magukra vonják a figyelmünket, tehát eltérítik figyelmünket más dolgokról. 2) Ellentét révén: Főleg azok az indulatok, amelyek túllépnek a kellő határon, észellenesek, s megtevesztik az ész gyakorlati ítélőképességét. 3) lebilincselés révén: az érzéki vágy felizgatja egész szervezetünket, ami akadályozza eszünk szabad használatát.

A szorongás adott esetben csökkentheti, vagy törölheti a szabadságot, következésképp a cselekedet bűnösségét, s ez vonatkoztatható a szenvedélyekre is általában. Az itt

alkalmazandó elvek az alábbiak: I. elv: A megelőző szenvedély, ha oly nagy, hogy teljesen megakadályozza a józanész használatát (pl. a harag elveszi valaki esztét), megszünteti a szándékosságot, s ezért teljesen kiment a bűn vádja alól. Ha pedig a szenvedély nem olyan erős, hogy teljesen megakadályozná a józanész használatát, akkor csak kisebbiti a szándékosságot, de nem szünteti meg. II. elv: A követő szenvedély nem kisebbiti, hanem növeli a bűnt vagy az érdemet, mivel növeli az akaratot. Így a nagyobb részvétellel alamiználkodó személy nagyobb érdemet szerez magának, míg aki nagyobb kéjvágygal követi el a bűnt, súlyosabban vétkezik. Hasonló elv érvényesül abban az esetben is, ha valaki megrögzötten rossz szokásból, azaz nem küzdve ellene, követ el tiltott tevékenységet, súlyosabban vétkezik azoknál, akik hasonló körülmények között vannak, de küzdenek rossz szokásaik ellen. Ugyanez áll a jó szokások kialakításával, az ilyen szokásszerűen végrehajtott cselekmények érdemesebbek, mint ha csak egyes jó cselekedetet hajtanának végre. Önmagában véve nem rosszak azok a szenvedélyek, amelyek a józanész és helyes akarat után indulnak. Nem mindig vétkezik az, aki nagyon haragszik, hanem csak az vétkezik, aki a józanész szabta mértéken túl haragszik. Aki megfontoltan és akarata beleegyezésével, igenli jelentkező bűnös vágyait és kívánságait, súlyosan vétkezik, mivel ez a magatartás épp az erkölcsi renddel szembeni ellenállást jelenti.

A testi kívánságokat úgy értjük itt, mint olyan indulatokat, amelyek az ész rendje ellenére lesznek a kívánás tárgyai, illetve mint amelyek gonosz szenvedélyek forrásai lehetnek. Ezek a testi kívánságok lehetnek az ún. legeslegeső indulatok (*motus primo primi*), s ezek az akarat beleegyezését teljesen nélkülözik és lehetnek ún. másodelső (secundo primi), melyeknél az akaratnak némi beleegyezése megvan. Az itt alkalmazandó elvek az alábbiak: I. elv: A testi kívánság nem bűn és nem is árthat a bele nem egyezőnek, sőt jutalom jár a helyesen küzdőnek. II. elv: A testi kívánság legeslegeső indulatai minden bűntől mentesek, mivel hiányzik a szándékosság belőlük. A másodelső indulatok félig-meddig szándékosak, de nem lépnek túl a bocsánatos bűn határán. III. elv: Az érzéki indulatoknak az ész észrevevése után ténylegesen ellent kell állni, vagyis nem szabad azokba beleegyeznünk.

2.1.6.1.4. A félelem (*metus, timor*)⁶¹

A félelem a lélek remegése valamely jelen vagy jövőbeli rossz bekövetkezte miatt. Érzésvilágunkban jelentkező nyugtalanság és zavar ez (*timor*). Ennek az akarat működésére gyakorolt hatása ugyanaz, mint a többi indulaté. Amilyen mértékben megzavarja az

---

61 A félelem nem teljesen negatív érzés, hiszen az Istenfélelem (*timor Dei*) nagyon pozitív jellegű befolyással van az emberi életre. Ennek sajátos hatásairól bővebben lásd: CSERTŐ, M. G., *De timore Dei iuxta doctrinam scholasticorum a Petro Lombardo usque ad S. Thomam. Disquisitio historico-theologica*, Romae 1940. 269. pp.

értelem tevékenységét, vagyis az ítéletalkotást, olyan mértékben csökkenti a cselekedet szabad, azaz erkölcsileg beszámítható voltát. A félelem azonban hatással lehet az akaratra is. Amennyiben értelmünkre nem hat zavaróan, úgy látjuk a fenyegető veszedelmet, s azt is meg tudjuk ítélni az ilyen helyzetben, hogy milyen következményekkel jár az ilyen félelemből fakadó cselekedetünk. Ezért az ilyen cselekedetet tudatosnak, szándékosnak és szabadnak kell tekintenünk, azzal együtt, hogy szándékunkban volt valami zavaró tényező. Példa: ha valaki a nagy hullámverésben a tengerbe veszés félelme miatt kidobálja a hajóból a rakományt, akkor ez a cselekedete beszámítható, mivel az ilyen cselekedet tudatos (*voluntarium perfectum*), de nem teljesen szándékos (*involuntarium secundum quid*).

A félelem okát tekintve lehet: belső (*intrinsicus*) vagy külső (*extrinsicus*). Az előbbire példa a betegség, elmebaj, míg az utóbbira a külső szabad ok, vagyis a másik ember, vagy külső szükségszerű ok, például földrengés, árvíz.

Az előidézés módját illetően a félelem lehet igazságos (*justus*) vagy igazságtalan (*iniustus*).

A bekövetkezendő rossztól való félelem intenzitása szerint a félelem lehet súlyos (*gravis*) vagy csekély (*levis*). Ezekhez tartozik a tiszteleti félelem (*metus reverentialis simplex et qualificatus*) is.

A félelem tehát megzavarhatja, vagy egyenesen felboríthatja belső egyensúlyunkat. A kellő akaraterő esetén, azonban ez a félelem többé-kevésbé leküzdhető. Ebben az esetben ez jelzi a szabadságunk fokát és erejét. Az itt alkalmazandó elvek az alábbiak: I. elv: A csekély félelem sem meg nem semmisíti, sem nem kisebbíti a szándékosságot, mivel sem az értelem, sem pedig az akarat választási szabadságát lényegében nem sérti. II. elv: A súlyos félelem sem semmisíti meg teljesen a szándékosságot, jóllehet zavart szenved. Mindazonáltal a súlyos félelem bizonyos tekintetben véve nem-szándékosságot okoz, ami kisebbíti a vétkek nagyságát. III. elv: A súlyos félelem, még ha igazságtalan is, önmagában véve nem érvényteleníti a belőle származott cselekedetet, minthogy a félelem nem szünteti meg a szándékosságot. Ebből adódóan a súlyos félelem hatása alatt kötött szerződések természetjogilag érvényesek, ám a jogtalanság helyreállítása végett megsemmisíthetők. Ha valaki félelemből olyasvalamit tesz, ami természeténél fogva bűnös, vétkezik, kivéve, ha a félelem megfosztotta volna őt az értelem szükséges és elégséges használatától. Aki tehát súlyos fenyegetés hatására gyilkosságot, házasságtörést, hiteszégst követ el, súlyosan vétkezik, habár kisebb a vétke, mint a félelem okozójának, vagy azzal szemben is kisebb a vétke, aki ugyanezeket a bűncselekményeket félelem nélkül és szabadon követte el. IV. elv: „Aki azért nem teljesíti kötelességét, mert ezzel jelenleg hátrányos helyzetbe kerül vagy fél a büntetés súlyától, vétkezik. A haláltól vagy a szenvedéstől való félelem sem igazolhatja bűnös cselekedeteit keresztény hitének elvesztése vagy megtagadása esetében. Ha azonban a félelem, mint rettegés részben vagy teljesen

összszavarja az ember lelki világát, akkor szabadsága és vétké csökken, illetve meg is szűnhet. V. elv: Az aránytalanul nagy hátrány miatti félelem a pozitív erkölcsi törvények területén felmenthet bennünket a törvény előírásainak betartásától. Ezek a törvények ugyanis nem köteleznek bennünket túlzottan nagy hátrány esetén”.⁶²

2.1.6.1.5. Az erőszak (*violentia, coactio*)

Ezt külső kényszernek nevezzük, vagyis arról van szó, ha valamely külső, szabad ok akaratumk ellenére mozgásba hozza képességeinket és tagjainkat. Ez az erőszak lehet ellenállhatatlan, ha az akarat minden áron ellenszegül (*vis absoluta*) és bizonyos tekintetben vett (*secundum quid*), ha az akarat csak némileg szegül ellen a támadásnak.

Erőszakot alkalmazni az emberen csak külső cselekedetein lehet, akaratával szemben sohasem. A kieroszakolt akarati tett ugyanis belső ellentmondás, mivel az a személy, aki erőszakot szenved, teljesen akarata ellenére cselekszik, tehát teljességgel hiányzik akarati hozzájárulása, beleegyezése. Az itt alkalmazandó elvek az alábbiak: I. elv: Az akaratból folyó cselekedetekre semmiképp sem lehet kényszerítőleg hatni, mert az akarat szabad, s nem tűri az erőszakot. II. elv: A feltétlen erőszak hatása végzett cselekmények teljességgel beszámíthatatlanok, tehát meg nem történtnek minősítendőek, mivel teljességgel hiányzik a szándékosság. Amennyiben nem feltétlen az erőszak, következményei többé-kevésbé szabadok, így az eset súlyosságának megfelelően számítandó be. Példa: akik Krisztus hitét a legkegyetlenebb kínzások révén elhagyták, mindig hitehagyóknak minősültek. III. elv. Az igazságtalan erőszaknak ellenállni vagyunk kötelesek, amennyiben azt a saját bűnbeesésünk, a botrány, vagy a vallást fenyegető igazságtalanság veszélyének kellő elhárítása megkívánja. Mivel, ha kötelezve vagyunk a célra, akkor kötelesek vagyunk a célhoz vivő eszközökre is. Ha valaki igaztalan módon el akar fogni bennünket, vagy meg akar erőszakolni, kötelesek vagyunk erőnknek megfelelő ellenállásra.

2.1.6.1.6. A szabad akaratot érő állandó jellegű behatások

A fentiekben azokat a szabad akaratot akadályozó tényezőket vizsgáltuk és elemeztük, amelyek általában átmeneti jellegűek, kivéve talán a leküzdhetetlen tudatlanságot. Továbbá az elemzett tényezők normális lelkialkatú ember esetében is felléphetnek. Ebben a részben a szabad akarat (*liberum*) akadálytalan működését állandó jelleggel akadályozó tényezőket fogjuk röviden feltérképezni és elemezni. Jelen esetben többször betegségekkel kell foglalkoznunk, olyanokkal, amelyek állandó zavart okoznak a szabad döntés folyamatában, ezért csökkentik, vagy meg is szüntetik a cselekedet erkölcsi beszámíthatóságát.

---

62 HÄRING, B., *Das Gesetz Christi I*, München-Freiburg 1967, 150-152.

Így befolyásolják, általában csökkentik, vagy törlik a cselekedetek erkölcsi beszámíthatóságát a különböző öröklött és szerzett tényezők. Például a vérmérséklet, a karakter, a szülői ház, a környezet, az iskola, a választott életpálya, az egyén élménystruktúrája, a választott eszmények, világnézet, vallás, a jelentős másik személyek, példaképek, életkor, szociális helyzet, klimatikus viszonyok, divat, szennyirodalom, tömegpszichózis, felvett rossz szokások. Ide sorolhatjuk a hipnózis és kábítószer hatását, melyek önmagukban csökkentik a szabadságot, tehát az erkölcsi beszámíthatóságot, ám az ilyen bűnös szokás kialakítása, illetve a vele szembeni küzdés elmulasztása súlyos bűn. Hasonlóan csökkenti a szuggesztió, illetve a tömegszuggesztió az emberi szabadságot. Ezekkel szemben különleges kötelességünk az ellenállás, vagy végső esetben a menekülés. A „túlzott nacionalizmus, a népgyűlölet, a babona, az antiszemitizmus, a lincsbíraskodás járványos kitöréseit a tömeglélektan irányelvei szerint kell megítélnünk. ... A tömegszuggesztió hirtelen kitörésein túlmenően nem kevésbé veszélyes és szokásos betegség, a tömeg gondolkodásához és magatartásához való igazodás. Az ember erkölcsi szabadsága csak azal tökéletesedhet, ha fokozatosan elszakad a személytelen tömeg hazug szellemétől. ... Az erkölcsi önállóság visszaszerzése a tömegből való kiválást követeli meg. A szellemi tömegcikket a sajtó, a könyvek, a filmek, a rádióelőadások, a szórakoztató célú rendezvények tálcán kínálják nekünk. Mindenképpen tisztában kell lennünk azzal, hogy meneküléssel a tömeggel való azonosulás veszélyét még nem kerültük el”⁶³

Károsan hathatnak a szabad akaratra, következőképp az erkölcsi életre az alapján még meg nem támadott, de működésében megzavart idegrendszer, illetve a belső lelki tevékenységben jelentkező zavarok (neurózis, pszichopátia, pszichózis), a különböző ideg-, elme- és lelki betegségek, kényszerképzetek, kényszercselekedetek (helytelenül bevésođódt isten-kép, kis korban tapasztalt, elszenvedett igazságtalanság, kóros bűntudat), szorongások fóbiák, hisztéria, stb.

Ezek a tényezők általában önmagában véve csökkentik az erkölcsi beszámíthatóságot, mivel kisebb-nagyobb mértékben befolyásolják, illetve meg is szüntethetik a szabad cselekvés nélkülözhetetlen előfeltételét, a szabad döntést. Az ilyen esetek konkrét megítélése orvos, pszichológus, pszichiáter szakemberekre tartozik. Ám szakvéleményt hitelesnek csak olyan szakemberektől fogadhatunk el, akiknek a szakvéleménye feltételezi a keresztény antropológia alapelveit.⁶⁴

Végeredményben kötelesek vagyunk a felismert rossz szokásokon úrrá lenni, a kellő önismeretet megszerezni, a rossz társaságtól és általában a bűnalkalmaktól tartózkodni,

63 Vö. HÄRING, B., *Das Gesetz Christi I*, München-Freiburg 1967, 154-156.

64 Erről bővebben lásd: NAVARRETE, U., *Problemi sull'autonomia dei capi di nullità del matrimonio per difetto di consenso causato da perturbazioni della personalità*, in AA.VV., *Perturbazioni psichiche e consenso nel matrimonio canonico*, Roma 1976, 122-123.

a kellő erényeket kialakítani. Ezek adott esetben súlyos mulasztások lehetnek. Kötelezve vagyunk tehát az állandó önfegyelmzésre és önnevelésre a felismert életeszmény és erkölcsi törvények szerint. Kötelesek vagyunk lelkiismeretünket tisztán tartani, mivel a bűn szintén a szolgaság egy fajtája, ami a szabad döntést, az erkölcsi jó választásának képességét gyengíti, vagy sorvasztja bennünk.

2.1.7 A bűnök nemek és szám szerinti megkülönböztetése (*distinctio specifica et numerica peccatorum*)

2.1.7.1. A bűnök nem (faj) szerinti megkülönböztetése

A történelem során a teológia három szempontot dolgozott ki a bűnök fajainak megkülönböztetésére. Így megkülönböztetési alap lehet a bűnök tárgya, célja és körülményei (*obiecta, finis et circumstantiae peccati*), az a parancs (*lex, praeceptum*), amivel szemben követték el a bűnt, illetve az erények (*virtutes*), melyek ellenében jött létre a bűn. Az első szempontot Aquinói Tamás, a másodikat Vasquez, míg a harmadikat Duns Scotus gyökerezettette meg. Ezek egyike sem vezethető vissza minden további nélkül a másikra, ugyanakkor igen szoros belső kapcsolatban vannak egymással.⁶⁵ De bárhog is osztályozzuk a bűnöket, lényegileg ugyanoda jutunk, mert „minden bűnnek megvan a sajátos tárgya, amely valamely parancsba, vagy pedig erénybe ütközik. Ha a bűnöket, mint az erények elleni vétségeket osztályozzuk, akkor a következő esetekben állnak elő nemük szerint különböző bűnök: 1. Ha különböző erényeket sértenek, pl. hittagadás és a gyilkosság különböző nemű bűnök, mert különböző erények ellen irányulnak. A hittagadás a hit erénye, a gyilkosság az igazságosság erénye elleni bűn. 2. Ha ugyanazon erényt sértik ugyan, de a cselekedet tárgya teljesen különböző (*obiectum formaliter diversum*). Az igazságosság erényének tárgya, anyaga lehet pl. az élet, hírnév vagy pedig vagyoni érték. E különböző tárgyak miatt nem szerint különböző lesz a bűn is, noha ugyanazon erény ellen vétkezünk is. Hasonlóképpen az esküszegés, káromkodás, fogadalomszegés,

---

65 „A bűnök faji különbözősége az erkölcsileg különböző tárgyakból, indokokból és körülményekből származik, vagyis melyek alakilag különböző parancsokkal, vagy, mi egyre megy, melyek különböző erényekkel, vagy egy és ugyanazon erénynek különböző nyilatkozataival ellenkeznek. Tulajdonképp pedig e különbség a parancsokból és erényekből látszik eredni, mivel a bűnök alakilag a parancsokkal és erényekkel ellenkeznek; és a tárgyak nem másból veszik gonoszságukat, mint a törvényekhez és erényekhez való viszonyukból, amelyekkel ti. ellenkeznek. Továbbá még megközelítőbbnek és jobbnak látszik az, hogy a különbséget inkább a parancsokból kell származtatni, mint az erényekből, mert a bűn saját lényegi fogalma szerint a törvény áthágásában áll, és mivel az erény hiányáról szó sem lehetne, ha erénnyel bírni nem kellene, vagyis ha a törvény által nem volna parancsolva. Mégis tekintettel majd a parancsokra, majd az erényekre, könnyebben meghatározhatók a bűnök fajai; mi végre szükséges, hogy két elv legyen meghatározva. Egyébiránt a végek, melytől minden erkölcsi különbség függ, az erkölcsi rendben fekszik, vagyis az örök törvényben, mely annak megtartását parancsolja, mint szt. Tamás tanítja és a dolgot vizsgáló előtt elég világos”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 522.

egy erény (a vallásosság) ellen irányuló vétkek, mégis különböző nemű tárgyak miatt különböző nemű bűnöknek számítanak. 3. Ha egyazon erény ellen irányulnak ugyan, de ellentétes módon (*contrario modo*), mégpedig túlzás, vagy fellépő hiány révén (*per excessum vel per defectum*). A vakmerő bizakodás és a kétségbeesés pl. különböző nemű bűnök, mert noha ugyanazon erény, a remény elleni vétkek, de ellentétes módon. 4. Ha egyazon cselekedetet követelő parancsoknak más és más erény az indítóoka, a bűnök nemük szerint annyi bűnnek számítanak, ahány erény a parancsoknak indítóoka. Aki a bűnt megtartására fogadalommal is kötelezte magát, a bűnt megszegésével nem szerint két bünt követ el, mert vét a mértékletesség erénye ellen, melyből az egyházi parancs fakad és a vallásosság erénye ellen is a megszegett fogadalom következtében, mert a fogadalom megtartására a vallásosság erénye kötelez. 5. Ha egy és ugyanaz az erény az indítóoka a különböző parancsok által megkövetelt cselekedeteknek, akkor a parancsok áthágása nem szerint egy bűnnek veendő. Nem szerint egy bünt követ el pl. aki lop, noha a lopást a természettörvény, az isteni tételes törvény és az emberi törvény egyaránt tiltja, mivel mind a három parancsnak egy, azaz az igazságosság erénye az indítóoka (*motivum*).⁶⁶ Egy bűnös cselekedet tehát több bünt is magába foglalhat.⁶⁷

66 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 150-151. További példák: „1. A rágalmazás, lopás, fajtalanság különböző fajú bűnök, mert alakilag különböző parancsolatokkal ellenkeznek. Valamint a szt. mise elmulasztása és szolgai munkák végzése vasárnap, különböző fajú bűnök, mert két, alakilag különböző parancsot sértenek. 2. A bűnt megszegése hús-evés által, és a bűnt megszegése ismételt jóllakás által, különböző fajúak, mert az az étel minőségét, ez az étel mennyiségét meghatározó parancsokkal ellenkeznek. 3. Három, különböző fajú bünt követ el az, ki a húsételtől nem tartózkodik, midőn az egyház parancsa, fogadalom és szentségi elégtétel által köteles arra, mert a három különböző indok miatt alakilag különböző kötelezettséget hanyagol el. 4. Különböző fajú bűnök az eretnenség, kétségbeesés és az Isten iránti gyűlölet, mert három különböző fajú erénnyel ellenkeznek. Különböző fajú bűnök a fogadalom megszegése és a hamis eskü is, mert egy erénnyel, ti. a vallással különböző módon ellenkeznek, amennyiben két különböző vallási cselekménnyel állnak ellentétben, melyek: a fogadalom hűséges megtartása, és az igaz eskü. Hasonlóképp a megszólás és gyalázás is különböző fajú bűnök, mivel nevezetesen különböző módon sértik az igazságosságot, amely ti. megkívánja, hogy senkit se sértsünk meg sem hírében, sem becsületében. 5. A tékozlás és fősvénység, valamint minden bűn, melyek túlzás és hiány által követtetnek el, egymástól különböző fajúak, mert egy és ugyanazon erénnyel ellenkeznek a két egymással ellentétben álló bűn folytán, melyeket az erény megvet és kerül. 6. Különböző fajú bűnök az eretnenség és a hit parancsolt cselekményének elmulasztása, a kétségbeesés és a remény köteles cselekményének elhagyása, az Isten iránti gyűlölet és a szeretet cselekményének mellőzése, melyeket meg kell tenni; valamint a legtöbb mulasztási és elkövetési bűn, melyeknek egyike tagadó, másika állító parancsokkal ellenkeznek. 7. A javadalmas pap, elmulasztván zsolozsmát, egy bünt követ el, mivel az egyház ugyanazon vallási indokból parancsolja neki, mint papnak és javadalmasnak, az imák elmondását”. Vö. MÜLLER, E., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 521-522.

67 Vö. HÁRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalma-Róma 1997, 364.

2.1.7.2. A bűnök szám szerinti megkülönböztetése

Már utaltunk rá, hogy igen sok és sokféle bűn van. Magától értetődőnek tűnik, hogy a bűnök száma tekintetében nincs különösebb nehézség azok beszámításában, ám ez nem egészen van így. A bűnök szám szerinti összegének megállapítása során a számítási egység ugyanis nem szükségképp a cselekedet fizikai, hanem az erkölcsi egysége. Ebből a számítási egységből adódóan elképzelhető az, hogy a) több fizikai cselekedet mintegy erkölcsi értelemben összeforr, s ezért erkölcsileg csak egy bűnt alkot; b) egy bűnös cselekedet vonatkozhat több tárgyra vagy személyre, ám ezek a tárgyak vagy személyek csak egy erkölcsi egységet képeznek, s maguk a bűnös cselekedetek csak egy erkölcsi értelemben vett bűnnek tekintendők.

A bűnök számára vonatkozóan az alábbi elvek szerint kell tájékozódni: „1. Annyi a bűn, amennyi az akaratnak bevégzett cselekménye a különböző tárgyak körül. 2. Annyi a bűn, amennyi az akaratnak erkölcsileg félbeszakított cselekménye ugyanazon tárgy körül. 3. Annyi a bűn, amennyi az ugyanazon cselekményre vonatkozó egész vagy különböző tárgy”.⁶⁸

A bűnök tehát összegződhetnek erkölcsi értelemben. Mármost a kérdés az, hogy mi képp szakadhat meg a cselekvés folytonossága, vagy épp mi módon forrhat egyé erkölcsi értelemben a fizikai értelemben vett több cselekedet? A cselekvés fizikai folytonossága erkölcsi értelemben megszakadhat, s újra folytatódhat. Ám ilyen esetben szám szerint új bűn keletkezik (a bűn neve szerint ugyanaz marad). A második kérdésre válaszolva azt állítjuk, hogy több cselekedet az alábbi módokon válhat erkölcsileg egyé: 1) Az elérendő bűnös cél, vagy a cselekvő bűnös szándéka miatt (ex intentione finis vel agentis), mivel ez a cél, vagy ez a szándék átjárja mindazokat a külső vagy belső cselekedetet, melyek eszközül szolgálnak a bűnös cél vagy szándék megvalósításának.⁶⁹ 2) Az indulat heve (affectus voluntatis) erkölcsi értelemben egységbe forrasztja az egynemű külső és belső cselekedetet egyaránt, még akkor is, ha csekély időköz választja el azokat egymástól.⁷⁰ 3) Erkölcsi értelemben egységet képeznek azok a cselekedetek, melyek egy egésznek össze tevő részei (partes integrantes).⁷¹

68 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 523.

69 Példa: Ha valaki azt határozza el, hogy megöli ellenségét, a gyilkolás szándéka egyesíti mindazokat a tetteket, melyek hozzájárulnak a bűn kivitelezéséhez. Így a bosszúvágy fölkeltése, a fegyver megvásárlása és maga a gyilkos tett egy bűnnek minősülnek. A gyónás során elég azt bevallani, hogy embert öltem.

70 Példa: „Ha valaki indulat hevében többször káromkodik, többször esküszik, átkozódik, egy bűnt követ el; ha valaki hosszabb időn keresztül tisztátalan gondolatokban gyönyörködik, ha közbe-közbe rövid időre meg is szakad ez a gyönyörködés, egy bűnt követ el, mert a kis időköz a cselekedet egységét nem bontja meg”. Vö. EYEVICHS, K., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 153.

71 Ilyen egységnek kell tekinteni a breviárium elmondásának kötelességét. Ez napi kötelesség, de részekre bontható, de az egyes részek elmondása is kötelező. Ha valaki azt határozza el, hogy nem mondja, csak egy

Mi módon szakadhat meg az erkölcsileg egynek vett bűn folyamatossága? Azaz, mikor válik a megszakadás miatt a cselekvés folytatása újabb bűnné? A megszakítás beszámítása másként történik a belső bűnöknel, a külső cselekedet megtételére szánt akaratnál és a külső bűnöknel. A belső bűnököt illetően az ugyanazon tárgy körül forgó folyamatos belső cselekedet egysége az alábbi esetekben szakad meg: a) a bűnök szándékos visszavonásakor, b) azok szándékos abbahagyásával és c) egyszerű megszűnésükkel, melyet bizonyos körülmények vagy egyéb elfoglaltság okoz.⁷² A külső cselekedet megtételére szánt akarat esetében a cselekedet erkölcsi egysége akkor szakad meg, ha azt szándékosan visszavonjuk, vagy ha a szándékosan megkezdett cselekedetet szándékosan megszüntetjük.⁷³ A külső bűnös cselekedetek esetében azok számszerűleg különálló bűnöknek tekintendők, amennyiben magukban és más külső büntől függetlenül bűnös cselekményt képeznek, vagyis ha nem részei, s nem is eszközei más bűnös cselekedetnek, és a bűnös szándék vagy az indulat heve sem forrasztja azokat erkölcsi egységbe. Természetesen, azok a bűnös cselekedetek, melyeknek elűt a tárgyuk, vagy amelyek önmagukban véve befejezettek, erkölcsi értelemben egységbe nem forraszthatók sem a szándék, sem az indulat heve miatt.⁷⁴

Újabb probléma, ha csak egy bűnös cselekedetet veszünk tekintetbe, ám annak észrevesszük több tárgyra irányulását. Több lesz-e az elkövetett bűnök száma, vagy sem? A

---

bűnt követ el. Ha azonban úgy határoz, hogy csak a felét mondja el, s később a másik felének a törlését is elhatározza, két bűnt követ el. Másik példa, ha a pap bűnös állapotban áldoztat (ami önmagában bocsánatos bűn), csak egy bűnt követ el, mert az áldoztatás erkölcsi egységként veendő. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölccstan I*, Budapest 1940, 153.

72 Példa: Ha valaki folyamatosan rossz gondolatokkal foglalkozik s közben néhány szót vált mással, de aztán rögtön visszatér rossz gondolataihoz, az egység nem szakad meg; ha az ily beszélgetés hosszúra nyúlik és teljesen elvonja a rossz gondolatoktól, de aztán újra visszatér hozzájuk, szám szerint új bűn áll elő. Az indulat heve, ha közben mással foglaljuk el magunkat, hamar lelohadhat. Általában két-háromórai időköz már megszakítja a benső indulatból fakadó bűnt, pl. a gyűlölet. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölccstan I*, Budapest 1940, 154.

73 Példa: „Aki elhatározza, hogy lopni fog, abban a szándék napokig eltarthat, vagy aki bosszú után liheg, e bosszúvágy hetekig élhet, ha azt vissza nem vonja és tudatosan el nem áll tőle. Hogy a nem szándékos abbahagyás esetén a bűn megszakításához mekkora idő szükséges, azt a bűn súlyosságából és egyéb körülményekből ítéljük meg. Aki pl. elhatározza, hogy lopni fog, s ezt a szándékát 3-4 napon keresztül lelkében hordja s közben e szándékát többször meg is újítja és csak aztán követi el a lopást, egy bűnt követ el. Ha azonban elhatározza, hogy ma éjszaka lop, és bár gondol erre a szándékára, de a lopást mégsem hajtja végre, másnap azonban újra felteszi magában, hogy lopni fog, az két bűnt követ el, mert az első esetben elhatározásától, illetőleg a bűn elkövetésétől szándékosan elállt”. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölccstan I*, Budapest 1940, 154-155.

74 Példa: Ha „a pap elhatározza, hogy egy hónapon keresztül elhagyja a breviáriumot, minden egyes napnak a mulasztása külön-külön bűnnek tudandó be, mert az egy napi elmondás különálló, a másik napétól független, elszigetelt kötelezettség s ezért az egyes mulasztások nem vonhatók erkölcsi egységbe”. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölccstan I*, Budapest 1940, 155.

válasz attól függ, hogy a cselekedet által érintett több tárgy egy erkölcsi egységet alkot-e, vagy ilyen egységbe fogható-e. Több tárgy vagy személy már eleve egy erkölcsi egységbe foglalható, így a család, a baráti kör, vagy az állam, stb. További szempont, hogy a külső és a belső bűnöknél más és más elvek érvényesülnek, melyek az egyesítés lehetőségét jelölik. Ezek az elvek az alábbiak: 1) A pusztán belső cselekedet esetében (vágy, kívánság) az egynemű tárgyak, személyek erkölcsi egységbe forraszthatók.⁷⁵ 2) Aki ellenségének több rosszat kíván, úgy ez a kívánsága csak egy bűnnek számít. 3) Ha több tárgyat érint a bűnös cselekedet, úgy az csak akkor vehető egy bűnnek, ha a bűn tárgyköre egy erkölcsi egységbe forrasztható.⁷⁶

2.1.8. Az ún. főbűnök (vétkek), vagyis a bűnös hajlamok és készségek

A bűnök helyes megítélése vonatkozásában sajátos helyet foglalnak el az ún. főbűnök (*vitia capitalia*), melyek önmagukban véve nem minősülnek szoros értelemben véve bűnöknek, mivel „az eredeti bűn következtében önként jelentkező rossz hajlamokat, és szándékosan kifejlesztett rossz készségeket” jelentik.⁷⁷ Tehát belőlük forrasznak a személyes bűnök. Azért kell röviden vázolnunk ezeket, mivel egy-egy bűn tényleges súlyosságát jelentős módon befolyásolhatják. Adott esetben csökkenthetik a személyes bűn súlyát, ha igazolt a hajlam, vagy a szokás. A katolikus teológia hét főbűnt különböztet meg. Ezek a kevélység, mely az összes végső forrása, a fővényesség, a bujáság, az irigység, a torkosság, a harag és a jóra való restség. 1. A kevélység, vagy gőg (*superbia*): Úgy határozható meg, mint a saját önértékünk túlzó módon téves értékelése és értékeltetése, ami úgy jelentkezik, mint az akarat rendetlen vágyakozása, törtetése; mint általános nagyzási hóbort, rendetlen önszeretet, túlzó önbecsülés, mások indokolatlan háttérbe szorítása, megvetése; öndicséret. Természetesen, ezzel egyáltalán nem tagadjuk a helyes önállítást, értékeink és méltóságunk kellően józan ismeretét és annak fényében való cselekvés jogosságát. Ez a vonás többé-kevésbé mindannyiunkban megvan. Valóban súlyos bűnné akkor válik, ha Isten akaratának szándékos megvetésével jár. Ha ugyanis „valaki Istennel szemben alárendelt viszonyát elismeri, de önmaga kiválóságát kellenél többre becsüli, bűne magában véve bocsánatos bűn,” feltéve, ha ebből adódóan nem okoz másnak súlyos

75 Példa: Aki azt határozza el, hogy „egy hónapon keresztül nem mondja el a napi zsoltosmát, ezzel az elhatározással egy bűnt követ el; megjegyzendő, ha ezt megvalósítja, az egyes napok mulasztása szám szerint külön-külön súlyos bűn, mert amint láttuk, az ilyen teljesen különálló, egymástól elszigetelt külső kötelességmulasztás a többivel nem foglalható egy egységbe”. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 156.

76 Ha valaki „megrágalmaz egy családot, testületet, szám szerint egy bűnt követ el, ha a családnak, mint ilyennek szándékozott ártani, nem pedig külön-külön minden egyes tagjának”. Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 156.

77 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 157.

jogtalanságot.⁷⁸ Fajai az alábbiak: 1) A vakmerőség, közelebbről a vakmerő vállalkozás (praesumptio), mely az egyén erőit meghaladó tettekre vágyik, s arra vágyakozik. Ez a faja ennek a főbűnnek önmagában véve bocsánatos bűnnek minősül, de könnyen súlyossá válhat. 2) A rendetlen rang- és hivatalhajhászás (ambitio) olyan magas társadalmi vagy szakmai rang megszerzésére vágyik és törekszik, melyre az erre vágyódó személy méltatlan vagy alkalmatlan. Ezt a magatartást nevezhetjük hiú dicsőségvágynak is (inanis gloria), s amennyiben szavakban vagy tettekben nyilatkozik meg, úgy kérkedés, hetvenkedés a neve (iactantia seu ostentatio), ha valamely erény színlelésének alakjában mutatkozik meg, úgy képmutatás, alakoskodás a neve (hypocrisis). Megmutatkozhat a saját nézetünkhöz való indokolatlanul makacs ragaszkodásban is (pertinacia), vagy ebből fakadó viszályban (discordia), kötekedésben (contentio) vagy engedetlenségben (inoboedientia). A gőg vagy kevélység ellenkezik a szeretet és az alázat erényével, mivel sérti a szeretet rendjét, illetve nem kíván a törvényes hatalom alá tartozni. 2. A fősvénység (avaritia) főbűne abban mutatkozik meg, hogy rendetlenül vágyakozik vagy törekszik a földi javak után. Ez a vágy vagy törekvés megmutatkozhat a javak megszerzésében, s a javak halmozásában (bírvágy, kapzsiság, kuporgatás!), vagy a már megszerzett javak túlzottan aggodalmas féltésében (zsugoriság, garasoskodás). Ez a rendetlen vágyakozás nemét tekintve bocsánatos bűn mindaddig, amíg az ember a vagyonban nem a végső célját látja. Ugyanakkor könnyen belátható, hogy milyen könnyen válhat nemet e bűn, s lesz igen súlyos vétekké. Elég, ha csak az igazságtalan fizetésekre, bérmegevonásokra, mások sanyargatására gondolunk. Ez nemcsak egyénekre, kisebb csoportokra, de népekre, nemzetekre, netán világrészekre és végső esetben az egész földkerekségre is vonatkoztatható. A fősvénységgel rokon bűnök az alábbiak: a) a szív eldurvulása, vagyis a keményszívűség, ami az emberekkel szemben különböző formákban mutatkozhat meg. Így az erőszakban (violentia), a hamisságban, ármánykodásban és cselszövésben (fallacia), mely utóbbi lehet szóbeli, s akkor dolus, illetve tettbeli, akkor fraus a neve. Ugyancsak kifejeződhet úgy, mint az adott szó megszegése, vagyis árulás (proditio), esküszegés (periurium). Mindezek következménye a zaklatottság, az állandó nyugtalanság (inquietudo). 3. A bujaság (luxuria): Ez a nemiségünkkel való visszaélés, mely jelentkezhetházastársi hűtlenségben, paráznaságban (más és azonos nemű partnerek alkalmoszerű keresésében és megtalálásában), fajtalankodásban (állatokkal való közösülés), gyermekekkel való közösülési vágyban és tettben (pedofília). De paradox módon ide sorolható a nemiség, a tulajdon nemiség megvetése is. A hagyományos teológia önmagában véve súlyos bűnnek vette a paráznaságot, s egyáltalán, a szexualitással kapcsolatos bűnöket, amit

78 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsstan I*, Budapest 1940, 158.

nem szabad tudatlanra vennünk,⁷⁹ mivel a szexuális kapcsolat létesítése súlyos pszichés következményekkel jár. A ma mindennapi tapasztalata ennek ellentmondani látszik, mely szerint nincs különösebb következménye a szexuális kapcsolatoknak, hiszen könnyen váltják a partnerek egymást, minden különösebb érzelmi és egyéb következmény nélkül. Ez azonban a látszat világa. Minden normális ember számára igen fontos az ilyen kapcsolat és annak nem kaland jellege. Igenis, súlyos következményei vannak a kellő érettség és elkötelezettség nélküli szexuális kapcsolatoknak. Ha valaki ezeket bagatellizálni akarja, épp ezzel ámulja el vagy éretlenségét, vagy a már elszenvedett károk komoly számbavételét. A szexualitás különös módon meghatároz bennünket, akár úgy, hogy adott a nemünk, akár úgy, hogy társat választunk az ön- és fajfenntartás számára, aki kiegészíti hiányainkat. Itt a hiányt az ún. poláris ellentét értelmében vettük.⁸⁰ Ez a víciúm sok szenvedés és bűn forrása lehet: „az ember bemocskolja mások becsületét, vét a szeretet és az élet titka ellen, szívéből kihál az igazságosság és a szeretet erénye embertársaival, utódaival szemben, másokat megbotránkoztat, elcsábít, egyedül csak önmagát szereti, képtelenné válik arra, hogy másokat boldoggá tegyen és érzéketlen lesz a lelki és szellemi valóságok iránt”.⁸¹ 4. Az irigység (invidia): Ezt úgy lehetne körülírni, mint a mások javán való szomorkodást, s az ebből fakadó negatív érzelmeket, majd döntéseket. De miért is szomorkodik valaki más szerencsésén? Azért, mert a másik kiválósága, jó hírneve és elismertsége azt az üzenetet hordozza az irigy ember számára, hogy az a saját kiválóságát gyengíti. Nyilvánvaló módon itt a másik kiválósága valós, míg a saját kiválóságunk tárgyilagosan értékelve alatta marad a másikénak. Ez a kitétel máris rávilágít a

---

79 Ugyanakkor ma már talán árnyaltabb képünk van a súlyos és nem súlyos bűnök között. Az általunk szeretett vagy szimpatikus másnemű személy iránti vonzalom önmagában nemesnek tekintendő, ami kifejezésének megvannak a maga lelki és testi lépcsőfokai. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy itt súlyos bűn akkor keletkezik, ha valaki pusztá kéjvágyból, eszköznek tekintve a másikat, enged a testi kívánságoknak, mivel e területen a testi „birtokbavétel” a lelki birtokbavétel jele és eszköze., tehát megtevészi ezzel a partnerét. A teljes értékű szexuális együttlét a katolikus felfogásban a két személy végleges egymásnak történő, azaz kölcsönös önátadásának eszköze és szimbóluma, úgyhogy erre csak akkor kerülhet sor, ha a két személy jogképes és életre szólóan elkötelezte egymásnak egymást. E dimenzió nélkül objektíve mindig súlyos vételről van szó. Ma ugyanakkor világos, hogy sok esetben nincs szó ténylegesen súlyos bűn elkövetéséről, mivel a fél vagy felek vétlen tudatlanságban vagy tévedésben vannak az emberi szexualitás Teremtő által szándékolt tervét illetően.

80 „Szent Ágoston szerint Isten a történelmet élő ember rendjét és életét mint valami fölséges költeményt nagy művészettel mintegy ellentétekből építi föl. ... Gondol ő itt olyan ellentétekre, mint férfi és nő, idősebb és fiatalabb nemzedék, parancsolók és engedelmeskedők, közösség és egyesek – ezen a vonalon van a tömeg és elit ellentéte is. A történelmi és társadalmi harmóniát szolgáló ellentétek általában poláris ellentétek: mindegyikben benne van az egész, de sajátos hangsúlyozással; úgy hogy csak a kettőnek kölcsönössége és erőjátéka biztosítja az egésznek gazdagságát és egyben egységét, és ha élő, egészségét és termékenységét”. Vö. SCHÜTZ, A., *Örség. Korkérdések és tájékozódások*, Budapest 1936, 216.

81 Vö. HÄRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalma-Róma 1997, 373.

helyes önismeretre, amit az örök értékek helyes látása biztosít. Természetesen, a probléma különös módon akkor jelentkezik, ha a) vagy nem látjuk magunkat valósan, vagy b) ha valósan látjuk, s nem akarjuk a másik kiválóságát elismerni. Ebből adódóan az irigység vétek a szeretet, az alázat ellen. Főleg ott fordul elő, ahol hasonló kvalitású erők állnak egymással szemben. Nemét tekintve súlyos bűn, épp azért, mert a szeretettel ellenkezik, ám itt is árnyaltan kell látnunk, mivel attól függően, hogy mi az irigységünk tárgya, lehet bocsánatos bűn is. A gyakorlati tapasztalat azt tanítja, hogy az irigység a maga teljességében ritkán jelentkezik teljes szándékosságában, ezért általában nem súlyos bűn, de könnyen azzá válhat, ha az irigység gyűlöletté válik.⁸² Az irigység rokon bűnei: a) a tisztességtelen versengés (aemulatio), a megszólás (detractio), a káröröm (malevolentia), a lesújtottság mások öröme láttán, a titkos vagy nyilvános áskálódás, illetve mások leki csinylése (surratio). Ellenszere a szeretet és az alázat gyakorlása. 5. A torkosság (gula) főbűne: Ez a hajlam az étel és ital rendetlen élvezetében mutatkozik meg, vagyis a velük kapcsolatos mértéktelenséget jelzi (comessatio et ebrietas). Az ételben való mértékletesség neve latinul az abstinentia és az itallal kapcsolatban a józan mértéktartás, vagyis a józanság (sobrietas). A torkosság vonatkozó bűnös változatai az alábbiak: a) falánkság, ami az adagolásban megmutatkozó mértéktelenség, b) finnyáság, vagyis az ételben való válogatottság. A torkosság teljes neme szerint önmagában véve bocsánatos bűn, de itt sincs kizárva következményként a súlyos bűn elkövetése.⁸³ Ide tartozó rokon bűnök az alábbiak: 1) a szellemtelen és tisztességtelen vigasság (inepta laetitia), 2) a szószátyárság és modortalan beszéd (multiloquium, scurrilitas), 3) a testi-lelki eltopputság (hebetudo), illetve 4) a testi-lelki javaink ápolásában megmutatkozó rendetlenség, hanyagság és gondozatlanság. A részegesség azt jelenti, hogy az illető részegítő italokat pusztán élvezetből túlzó mértékben fogyaszt. Aki tudatosan és szándékosan fogyaszt annyi részegítő italt, hogy annak hatása elvegye értelmének kellő használatától, úgy az az ember súlyosan vétkezik, egyébként csak bocsánatosan. Ennek oka világos, mivel az értelem világa az emberlét egyik legfontosabb megmutatkozási módja. Aki így elveszíti öntudatát, súlyosan vét emberi méltósága ellen. Ide tartozik a dohányzás kérdése is. Jóllehet „erkölcsileg a dohányzás nem kifogásolható, ha az felüdülést, a társalgás, az érintkezés elősegítését, a munkakedv felfokozását idézi elő”.⁸⁴ A gond a túlzó fogyasztással van. Nem így kell vélekedni a drogokról, mivel azok súlyos egészség és személyiség károsítók, ezért tudatos

82 Megjegyezzük, hogy az irigységnek vannak jelentős szomatikus tünetei, vagy következményei is, így a test sorvadása.

83 Ez akkor válik súlyos vétékké, ha „általa másokat megrövidít az ember: ha elhanyagolja munkáját, ha visszautasítja az éhezõ emberek megsegítését, ha veszélyezteteti egészségét”. Vö. HÁRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalma-Róma 1997, 374.

84 Vö. HÁRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalma-Róma 1997, 375.

fogyasztásuk súlyos bűn. Mindaz, aki drogot ilyen fogyasztási célra állít elő, azzal kereskedik, súlyos bünt követ el. 6. A harag (ira): Ez a bűnös késztetés úgy írható le, mint hevességgel párosult rendetlen, bosszúra ingerlő indulat. Ellentéte a szelídség erénye. Kettős rendetlenséget is tartalmaz: az egyik az érzéki világunkban fellobbanó túlzó fellángolás, míg a másik a mértéktelen bosszú vágya. Ha csak a fellángolást vesszük, az önmagában véve teljes nemében bocsánatos bűn, de súlyos bűnné is válhat. A harag ugyanis többféle módon mutatkozhat meg: 1) először is jelenthet neheztelést (rancor), ami azt jelenti, hogy indokolatlanul méltatlankodunk, s ez lappangó módon is létezhet. 2) jelenthet dühöt (furor) is, mely mértéken felüli heves érzelmi kitörésben nyilvánul meg. 3) Megmutatkozhat őrjöngésben (insania) is, mely megfosztja az embert eszének kellő használatától. Mindezek normális ember esetében a mértéktelen bosszúvágy forrásául válhatnak, ami neme szerint súlyos bűn, mivel az igazságosság és a szeretet elleni vétkeknek minősül. Rokon bűnök az indokolatlan méltatlankodás (indignatio), a bosszúforralás (tumor mentis), a gyalázkodó beszéd (contumelia), illetve a káromkodás (blasphemia).⁸⁵ A jogtalan harag minden formája objektíve súlyos bűn, hiszen az igazságosság és a szeretet ellen irányul. Létezik tehát jogos harag is, ha például beosztottunk, vagy főnökünk rosszul (hanyagul és gondatlanul) végzi a munkáját és ebből kellemetlenségünk lesz. 7. A jóra való restség (acedia), ami általában renyheséget, lustaságot, nemtörődömséget jelent a kötelességteljesítésre vonatkozóan. De nem annyira „a munkától való irtózás, nem rendezetlen vágy a pihenés és a szórakozás után (pigritia), hanem érzéketlenség a lelki és szellemi valóságok iránt, túlzott ragaszkodás a földiekhez, az istenihez való ragaszkodás hiánya”.⁸⁶ Vagy más szavakkal nem más, mint „tunya szomorkodás, kelletlenség Isten jóságával szemben; azon való szomorkodás, hogy Isten felkínált kegyelmét, barátságát el kell fogadnunk, s a velejáró kötelességeket teljesítenünk”.⁸⁷ Épp ezért, teljes nemében önmagában véve súlyos bűn, mivel ellenkezik Isten szeretetével. Ez a súlyos formája azonban ritkán fordul elő a maga vegytisztaságában, inkább a bűnös mulasztás kategóriájába sorolható. Rokon bűnök az alábbiak: 1) a lelki dolgokkal szemben tudatosan táplált ellenszenv, gyűlölet (malitia), 2) a tunyaság lelki dolgok végzésében, illetve a belső szétszórtság (evegatio mentis), illetve a kétségbeesés örök üdvösségünk elérésére vonatkozóan (desperatio).

85 Más csoportosításban a harag gyermekei az alábbiak: a türelmetlenség, a felháborodás, a gúnyolódás, a szidalmazás, a veszekedés, a verekedés és az árkozdás. A harag szüli a bosszút, a sértést és halált. Vö. HÄRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalma-Róma 1997, 372.

86 Vö. HÄRING, B., *Krisztus törvénye I*, Pannonhalma-Róma 1997, 375.

87 Vö. EVETOVICS, K., *Katolikus erkölcsan I*, Budapest 1940, 163.

2.2. A bűnök okai

A bűnnek van létesítő oka (causa efficiens) és vannak azt előmozdító okai (causae excitantes). Ez utóbbi vagy belülről jön, s akkor kísértés (tentatio) a neve, vagy kívülről, akkor bűnalkalomnak hívjuk (occasio peccandi).

2.2.1. A bűn létesítő oka

A bűnt a szabad akarattal rendelkező ember követi el, tehát ő a bűne létrehozó oka. Ez az emberi szabadsággal való visszaélés, a Teremtő alkotta erkölcsi és jogi rend tudatos és szándékos megsértése. Ez alapvetően kétféle módon történhet, vagy eleve az egész vallási-erkölcsi rend elvetése, totális lázadás a teremtés ellen, vagy annak csak bizonyos részeinek elfogadása, a többi megtagadása, illetve az egyes parancsok alkalmi vagy szokásos megsértése. A bűn tehát tudva és akarva való rossz döntés, mellyel az ember egyengeti útját negatív önmegvalósításának, azaz a gonoszságban való megátalkodásának.

2.2.2. A bűn előmozdító okai

Ebben a fejezetben röviden a kísértésről és a bűnalkalomról kell szólnunk, és pedig azért, mert ma maguk a krisztushívők sem veszik komolyan az ezekből a szituációkból adódó fenyegetettséget. Mintha a nagykorúság tudata máris védelmet nyújtana a bűnnel szemben. Az előbb úgy írtuk le a kísértést, mint ami belülről hat, a bűnalkalmat pedig úgy, mint ami kívülről hat. A leírás nem egészen pontos, mivel a világ és a sátán külső módon is hathat, nemcsak belső módon. Mindkettőben az a közös, hogy a bűn elkövetésére ösztönöznek. Egyik sem képes a szabad akaratot közvetlenül befolyásolni, hanem csak közvetett módon, akár a kívánság felélesztésével, valami kedvező dolog kilátásba helyezésével, vagy tévedésbe vivéssel.

Tudnunk kell, hogy sem a kísértés, sem a bűnalkalom önmagában még nem bűn, de könnyen bűnbe visz, ezért kell velük szemben óvatosnak lenni, tehát az okosság erényét gyakorolni.

2.2.3. A kísértés

Három tényező jelölhető meg kísértőként, a saját rosszra hajló természetünk, a világ⁸⁸ és a sátán.⁸⁹ Bárhonnan jön is a kísértés, az alábbi elvek szerint kell megítélni azt. 1. A

⁸⁸ Itt világ alatt értjük „nemcsak a földi dolgokat, hanem különösen a földi érzelmű embereket. Kétségkívül az érzéki dolgok fölizgatják a kívánságot, azoknak rendetlen megkívánására; az emberek lelkeinek kísértésül, és az esztelenek lábainak törül szolgálnak”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 534.

⁸⁹ A sátán közvetlenül nem tud hatni a szabad akaratunkra, ám hat a képzeletünkre és a vágyvilágunkra. Ez a belső működése. Ami pedig a külső működését illeti, azt kell mondanunk, hogy „láthatólag megjelenik, hamis csodákat művel stb., hogy az embert tévelyre és bűnre édesgesse. ... néha a világosság angyalává változtatják magukat”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 535. Kiváló tanulmány olvasható

rosszra való kísértésbe beleegyezni bűn, míg azt pusztán érezni nem bűn (ez hittétel is). 2. A kísértést vakmerően felgerjeszteni bűn, épp a beleegyezés veszélye miatt. Ez nem jelenti azt, hogy adott esetben ne kéne bizonyos embereknek olyat tenniük, amiből világosan látják majd, hogy kísértő tényezőkké lehetnek. Gondoljunk csak a gyóntató papra, orvosra, bíróra, nevelőre, akiknek hivatásukból adódóan modelleznük kell a rájuk bízottakban lezajló folyamatokat, illetve a rájuk ható tényezőket.⁹⁰

2.2.4. A bűnalkalom és a bűnveszély problémája

Ez tulajdonképp a világ kínálta szituáció a bűn elkövetésére, s alatta értünk embereket, helyeket, időt, minden olyan körülményt, ami bűnre viheti az embert.⁹¹ Ezek a külső körülmények tovább pontosíthatók, s különböző mértékben hatnak. Így a bűnalkalom lehet távoli, vagy közeli, attól függően, hogy elégséges ereje van-e a bűnre csábításban, vagy nem. Illetve szándékos vagy szükségképpen, attól függően, hogy a bűnalkalomban levő személy számára szabadon felkeresett vagy kényszerűen elviselt szituációról van-e szó.

A távolabbi bűnalkalom tehát nem okoz közvetlen bűnveszélyt, tehát rendesen nem lesz belőle bűn. Ellenben a közeli bűnalkalom általában ezzel végződik. Ez a közelebbi bűnalkalom lehet feltétlen módon (absolute) vagy csak esetlegesen bűnalkalom (per accidens). Feltétlen a bűnalkalom abban az esetben, ha az önmagában véve alkalmas arra,

a sátánról és műveiről: HORVÁTH, S. *Angyalok-démonok I-II-III*, in *Vigilia* 13 (1948) 591-602; 713-724; 14 (1949) 82-96.

90 Gyakorlati következtetések: „1. az, kit valamely nagyon rossz gondolat háborgat, de mihelyt annak gonoszságát belátta, azt elűzni törekszik, bizonyára nem vétkezik. Ha pedig csak félig-meddig (in confuso) veszi azt észre, és egy kevéssé beleegyez, akkor az illető ment ugyan a súlyos büntől, de nem mondhatni, hogy ment a bocsánatos büntől is. 2. Ha a jámborságban kipróbált ember azon aggódik, vajon beleegyezett-e a tisztátalan gyönyörbe, erkölcsileg biztos lehet, hogy nem egyezett bele, mert lehetetlen, hogy oly erős akarat változzék a jó föltételben anélkül, hogy azt világosan ne venné észre. De ellenkező tartandó arról, ki könnyen halálos bűnbe szokott esni; kételyben ugyanis az ilyenről föltehető, hogy beleegyezett; mert ha ellenállott volna, bizonyára emlékeznék az igyekezetre, mellyel a kísértést legyőzni iparkodott. 3. Aki kíváncsiságból ocsmány könyveket olvas, vagy szemtelen képeket meglekint, vagy ledér színdarabokat szemlél, bocsánatos bünt követ el, ha a tisztátalan gyönyör és beleegyezés veszélye távol van; halálosan vétkezik azonban, ha azok fajtalan gyönyör miatt, vagy annak veszélyével történnek”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 537.

91 Vö. BÖCKLE, F. *A morálteológia alapfogalmai* (ETK 1), Budapest 2004, 96. Császár József az alábbi bűnalkalmakat sorolja fel: táncmulatságok, színházak, rossz könyvek, rossz iskolák, ágyasság, kocsmák, ismeretségek, egyes házi (otthoni) veszélyek, rossz társaságok. Vö. CSÁSZÁR, J., *Gyóntatók zsebkönyve*, Budapest 1944, 132. Ehhez ma hozzátehetjük, hogy a TV, rádió, internet, diszko és a szórakozóhelyek, általában a sajtó, bizonyos munkahelyek szintén bűnalkalmak. Hozzáteesszük, hogy ezek között nem mindegyik önmagában rossz, hanem csak annyiban, amennyiben az erkölcsi rendet megsértő és megvető magatartásmódokat, eszméket kínál fel utánzásul, illetve azokkal való azonosulás végett. Ezek a körülmények ma már mindennütt jelen vannak tehát, s a krisztushívőknek edzettnek, immunisnak kell velük szemben lenniük, amit elsősorban nem azzal szerezhetnek meg, ha vakmerő módon kipróbálják azokat.

hogy az embereket a bűnre vezesse, vagyis olyan, hogy az embereke gyarlóságuk miatt általában elbuknak az ilyen helyzetben.. Ellenben viszonylagosan közeli a bűnalkalom abban az esetben, amikor az ilyen helyzetben csak egyesek bukhatnak el. Akik már hasonló esetben elbuktak, s ismét előáll ez a helyzet. A közeli bűnalkalom jelenléte vagy távolléte szerint tovább osztályozható: a) jelenlétre (praesens seu in esse), amikor az állandó jelleggel együtt adott, tehát nem kell külön keresni azt, egyszerűen adott. B) Távollevőre (absens seu non in esse), amikor is azt az illető felkeresi, tehát nincs mindig jelen.

A bűnalkalom mármint attól függően, hogy szabadon felkereshető-e vagy nem, függ az egyén akaratától. Ezért lehet szándékos (occasio voluntaria), tehát amikor az egyén határozza el magát annak felkeresésére, illetve szükségképpen (necessaria), ha nem függ ettől a szándéktól. Ez a szükségképpen bűnalkalom lehet a) fizikailag szükségképpen, amikor semmiképp sem függ az akaratától eltávolítása. Például, ha valaki fogságban van adott emberekkel és adott körülmények között. Lehet aztán b) erkölcsileg szükségképpen, amikor csak bűn elkövetésével lehetne azt eltávolítani. A bűnalkalom eltávolítása ilyen esetben botrányul szolgálna, vagy kötelességszegés lenne. Például „a katonának nem hagyhatja el a katonaságot, mely reá nézve esetleg bűnalkalom, vagy pedig az élet, jóhírnév, a szerencsejavarok nagymértékű kára nélkül, mint pl. a korcsmárosok, kereskedők, orvosok nem hagyhatják oda nagy kár nélkül foglalkozásukat, melyek talán reájuk nézve mindmégannyi közelebbi bűnalkalmak”⁹²

A bűnalkalom tehát sajátos szituációba hozza az embert, mintegy kísértés, lehetőség a bukásra, és természetesen a helytállásra is. A szükségképpen bűnalkalom adottság, tehát azt kikerülni nem lehet. Az ilyen helyzet megváltoztatása nem a benne levőtől függ. Tudjuk, hogy a bűnalkalmakat kerülni kell. A gyónató számára fontos információt jelent a bűnalkalom jelenléte és annak minősége, ami jelentősen befolyásolja a feloldozás lehetőségét. Az alábbi elvek szerint kell eljárni: 1. Nem kell megtagadni a feloldozást a távolabbi bűnalkalomban levő gyónótól, még akkor sem, ha nem akarná azt elkerülni, akkor sem. Ennek oka az, hogy az ilyen alkalmat könnyű legyőzni. 2. A szükségképpen közeli bűnalkalomban levő gyónót is fel lehet oldozni, amennyiben kész ilyen körülmények közt is távol tartani magát a bűntől. Ennek az elvnek az oka az, hogy sem fizikailag, sem erkölcsileg se kötelezhető lehetetlenre senki sem. 3. Sohasem oldozható fel az a gyónó, aki szándékosan keresett közeli bűnalkalmat (legyen az akár feltétlenül vagy viszonylagosan közeli, jelenlétű vagy távollevő) nem akar elhagyni. Oka ennek a rendelkezésnek az, hogy aki az ilyen bűnalkalmat nem akarja elhagyni, nyilvánvaló jelét adja bánat hiányának.

92 Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölccstan I*, Budapest 1876, 395.

Felvetődik a kérdés, hogy vajon feloldozható-e az a gyónó, aki nem szakított ugyan a szándékos közeli bűnalkalommal, de ezt őszintén megígéri? Az eljárás mód különbözik, attól függően, hogy a gyónó jelenlevő vagy távollevő bűnalkalomban van-e. Amennyiben a bűnalkalom jelenlevő, úgy nem adható számára ilyen feltételek között feloldozás. Ennek az oka pedig abban a körülményben keresendő, hogy az ilyen bűnalkalom megszüntetése nagyon nehéz dolog, s ennek az erkölcsi valószínűségét nem garantálja még egy egyébként őszinte ígéret sem. Ez az elv azonban kivételt megenged, az alábbi négy esetben: 1. „ha a gyónó a bánatnak és javul szándékának különös jeleit adja. ... 2. ha a gyónó ugyanahhoz a gyóntatóhoz soha, vagy csak hosszú idő után térhetne vissza. ... és ugyanazt kell mondani, mikor okosan félni lehet, hogy a gyónó a feloldozás megtagadása által elidegenedik a gyónástól s a jó szándékot, mely most meg van, el fogja veszíteni. 3. ha a gyónó részéről az áldozás nagy megszegyenyítés és botrány nélkül nem maradhat el. ... 4. ha a gyónó a közeli alkalom eltávolítását illetően a gyóntatótól nem lett volna kellőképpen felvilágosítva s megintve; ilyenkor az első alkalommal fel lehet oldozni, csak ezt az alkalmat ne a vele együtt lakó nő (férfi! Vagy azonos nemű partner!) képezze. A mai világban az ilyen gyónókra nézve gyakran van helye a kivételnek azon alapos félelem miatt, hogy a szentségek teljesen meg ne vettessenek. ... A gyónó javára tekintettel kell lenni”.⁹³ Ha pedig a bűnalkalom távollevő, úgy a komoly ígéret esetén a gyónó feloldozható.

2.2.5. Az ún. szokásos és visszaeső bűnösök gyóntatása

A zsinat előtti morálteológia és lelkipásztorkodástan közismert fogalma volt az ún. szokásos (*peccatores consuetudinarii*) és a visszaeső bűnösök (*peccatores recidivi*) kategóriája. Szokásos bűnösnek azt a gyónót tekintették, akik az akarat bűnre való készségéből (*habitu vitioso*) követték el a gyóntatónak még meg nem gyónt bűnt. Ennek megfelelően még nem kaptak a bűnös szokás legyőzésére kellő oktatást a gyóntatószékben. A bűnöktől való szabadulás komolyságát a rossz szokások leküzdésének komoly szándéka és erőfeszítése jelzi. Ahol azonban vagy nem volt komoly ez az erőfeszítés, vagy külsőleg eredménytelen volt, ott a bűnös visszaesett ugyanabba a bűnbe. Ezért nevezték őket visszaesőknek. Ez a helyzet tehát feltételezte már az adott bűn meggyónását, s a leküzdésre vonatkozó kellő oktatást. Mármost mi a teendő ezekkel a sajátos körülményben leledző gyónókkal? Ismételt bukás esetén feloldozhatók-e? A moralisták két elvet dolgoztak ki ezzel kapcsolatban: 1. elv: A szokásos bűnösöket, amikor a vétkes készséget először gyónják meg, önmagában véve fel lehet oldozni, ha megvan a kellő bánat és a javulás reménye. 2. elv: A visszaesőket rendszerint nem szabad feloldozni, kivéve, ha a bánatnak

---

⁹³ Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 397.

vagy megtérés szándékának komoly jelét adják.⁹⁴ Itt is érvényes a szabály, nehogy a feloldozás megtagadása miatt a gyónók felhagyjanak a gyónással. Ma ennek a szabálynak a szakszerű alkalmazása különösen fontos.

3. Befejezés

Az elkövetett bűn mindig konkrét dolog, melyet megelőz a megfontolás és az abba való beleegyezés. Ezt a megfontolást jelentősen befolyásolja a bűnt elkövető világnézete, lelkiismereti ítélőképességének fejlettsége, tényleges külső és belső szabadsági foka, az adott bűnnel kapcsolatos tudatlansága, tévedése, a karakter, a neveltetés, a szenvedélyek, a bűnös hajlamok, az értelem fénye, az akarat kellő uralma, stb. Nyilvánvalóan az határozza meg a tudatot, közelebről az akaratot, amiben igazán hiszünk, vagyis a világnézetünk.⁹⁵

94 Az ilyen rendkívüli jelekre az alábbiak szolgálnak példaként: „1. A nagyobb fokú fájdalom, mely ha nem is könnyekben vagy sóhajokban, de legalább olyan szavakban nyilvánul, melyek pl. a gyóntatónak intelméi és bánatot gerjesztő buzdításai folytán töredelmes lélekből erednek. 2. Azon állítás, hogy a gyóntató intései következtében teljesen megismerte bűnös voltának s az örök kárhozát veszélyének nagyságát, ... 3. A nagy készség, mellyel bármily elégtételt szívesen elfogad s a már előbb előírt segédeszközöket jobban felhasználni igéri. 4. Előbb szándékosan elhallgatott bűnöknek meggyónása. 5. Az utolsó gyónás óta az eszközöknek szorgalmasabb felhasználása, vagy ájtatossági cselekményeknek, pl. böjtnek, alamizsnának önkéntes gyakorlása azon célból, hogy a visszaesés ellen magát óvja. 6. A bűnök kisebb száma, noha a gyónó majdnem ugyanazon kísértéseknek volt kitéve, főképp, ha az utolsó gyónás után több napig megtartóztatta magát, vagy csak nagy küzdelem után esett el. 7. Az önkéntes gyónás a szokott időn kívül, különösen, ha a gyónó rendkívüli indokból, pl. szt. beszédet hallgatott, valamely barátja halt meg, járult a gyónáshoz, vagy ha nagy alkalmatlanságába került neki a szentséghez járulás. Sőt még azon gyónás is lehet különös jele a bűnbánatnak, melyet valaki húsvéti időben az egyház parancsa folytán végez, különösen azoknál, kik már rég időtől fogva nem gyóntak, és nem emberi tekintet indította őket a szentséghez járulásra, hanem inkább mások lebeszélése ellenére kellett erőt venni önmagukon”. Vö. MÜLLER, E., *Katholikus erkölcsstan I*, Budapest 1876, 402.

95 Az akarat ebben az értelemben sohasem szabad, hiszen bármit választ is, azt úgy választja, mint vélt értéket. Amikor a régi szerzők arról beszéltek, hogy „az akarat szabad állapotánál fogva elhatározhatja magát törvénytelen dolog elfogadására vagy elvetésére, megtételére vagy elhagyására”, véleményünk szerint a libertas indifferentiae-t nem az occhami értelmében vették, mintha az akarat bármit szabadon választhatna szabad volta miatt, hanem a pusztá potencialitás értelmében tehet meg sok mindent, de nem mindent bűn nélkül. Épp a lelkiismeret, vagy a tárgyi érték ellenében végrehajtott szabad tett a bűnös tett. Vö. BERAN, F., *A bűn értelmezése a kazuisztikában*, in TARJÁNYI, Z. (szerk.), *A bűn* (Erkölcsteológiai Tanulmányok 5), Budapest 2006, 90. A libertas indifferentiae occhami értelme az alábbi: „Mindenekelőtt azon képesség követelése, hogy az ember egyedül önmagából kiindulva választhasson az ellentétek közül, amit majd függetlenségnek vagy autonómiának fognak nevezni, de úgy értve, mint minden olyan függőség, norma vagy törvény elutasítását, amely nem magából az emberből ered. E képesség pedig a legvilágosabban a tagadás összes formáiban: az elutasításban, a kritikában, az önellentmondásban, a tiltakozásban nyilvánul meg”. Vö. PINCKAERS, S., *A keresztény erkölcszológia forrásai. Módszere, tartalma, története* (ford. Turgonyi Zoltán), Budapest 2001, 346.

A bűnök beszámíthatósága sok és sokféle tényezőtől függ. Így súlyosabb a bűn, ha külsőleg is megnyilvánul, mintha csak gondolatban valósul meg. Ugyancsak súlyosabb a bűn, ha saját magunk vagyunk az elkövetők, s nem csak bűnrészesek vagyunk. Súlyosabb a bűn, ha Isten ellen, vagy ha csak az embertárs ellen irányul. Súlyosabb az ún. lelki, mint az ún. testi bűnök. Súlyosabb a bűn, ha fontosabb törvényt vagy erényt sért áthágása. Súlyosabban a tudatosan és szándékosan elkövetett bűnök, a pusztán tudatlanságból vagy gyarlóságból elkövetettekénél. A „grave fit leve” és a „leve fit grave” elvek kellő alkalmazása továbbá nagyon árnyalttá teszi az elkövetett bűn helyes megítélését, mivel különbséget tesz a tárgyi és az alanyi értelemben vett súlyos beszámíthatóság között. A tárgy tekintetében „ugyanis előfordulhat, hogy egy cselekedet minden meggondolástól függetlenül csak halálos bűn lehet, annyira sérti az erkölcsi rendet (peccatum mortale ex toto genere suo), ilyen pl. a gyilkosság. De olyan halálos bűn is lehet, melynél az anyag mértékétől függ, hogy súlyosan sérti-e az erkölcsi törvényeket (peccatum mortale ex genere suo, admittit parvitatem materiae). A szubjektív tényezők oldaláról nézve pedig a grave fit leve annyit jelent, hogy a súlyos (halálos) bűnből bocsánatos bűn lesz, mert bár az anyag súlyos, de nem volt jelen a valóságos szándék, vagy téves lelkiismerettel, esetleg figyelmetlenül cselekedett az alany. A leve fit grave ennek a fordítottja: nem súlyos a cselekvés matériája, de annyira jelentős a gonoszság, a megvetés a cselekvőben, hogy súlyos (halálos) bűnné válik (pl. valaki napi apró tettekkel, szánt szándékkal pokollá teszi valaki más életét)”⁹⁶ Mivel ma tömegek nem kapnak kellő vallás-erkölcsi nevelést, a családok is jelentős mértékben szétestek, tehát nevelő funkciójukat alig tölthetik be, ezért az ilyen körülmények között felnőtt tömegember esetében ma már vélelmezhetjük sok esetben az erkölcsi törvénnyel szembeni vétlen tudatlanságot vagy tévedést, vagy legalább a vétkes tudatlanságot vagy tévedést, ami csökkenti az elkövetett bűn erkölcsi beszámíthatóságát. Ez a tendencia hatással van a vallási közösségek tagjaira is, aminek nyilvánvaló jele a Tanítóhivatal megnyilatkozásainak megvetése, indokolatlan kritikával kezelése, aminek nem annyira a kellő szakértelem, hanem inkább a világ vagy a személyes konfliktus táplálta harag az oka. A súlyos bűnök tárgyi ismerete, pontosabban tudatot meghatározó ismerete folyamatosan gyengül, ezzel szemben, mivel a szenvedélyeket egyre kevésbé uralja az értelem és az akarat (a jogi törvények sem köteleznek lelkiismeretben!), a bűnre való hajlam fokozódik, ami leginkább a mindenféle kötelezettség megvetésében, lerázásában, a felelősség nem vállalásában, bűnbakok találásában, a szinte erőszakos önérvényesítésben mutatkozik meg. Ebből adódóan a rendetlen vágyaival azonosul a mai átlagember, s ez tudatos és szándékos tevékenység, ami szubjektív értelemben súlyosbítja

---

96 Vö. TARJÁNYI, Z., *A halálos és a bocsánatos bűn megkülönböztetése az erkölcssteológia történetében*, in ROKAY, Z. (szerk.), *Egység a különbözőségben*. A 60 éves Bolberitz Pál köszöntése, Budapest 2002, 234.

a beszámíthatóságot. Ez lenne az occhami értelemben vett libertas indifferentiae, vagyis a hamis autonómia-igény, vagy gőg. A bűnök súlyosságának sajátos hierarchiája van tehát, akár tárgyi, akár alanyi értelemben. Mindennek kellő elbírálásához pedig mindmáig időtállót alkottak a II. Vatikáni Zsinat előtt élő morálteológusok, amint azt a fentiekben bizonyítani igyekeztünk.

A bűn kategóriája és kellő mérlegelni tudása végeredményben aktuálisabb, mint valaha, s a bűnben való megátalkodás, mint az ember negatív önmegvalósítása reális lehetőség és fenyegető veszély. S az elkövetőnek felelnie kell tettéért, önmegvalósításáért. Akár tudatában van ennek az egyén, vagy a közösség, akár nem. Ezt a tételt az Úr szavait értelmezve állíthatjuk fel, mely szerint az utolsó ítéleten az őt kérdezőknek úgy válaszolt, hogy távozzatok tőlem (Mt 25, 31-45), jelezve ezzel azt, hogy nincs mentségük. Ez azt jelenti, hogy minden embernek fel kell vennie a bűnnel szemben a harcot, mert teljesen nem tudja magát felmenteni a felelősség alól, s van fórum (legalább az Égben), ahol nem tud kibújni alóla. Ugyancsak erre utalnak Krisztus szavai az ún. Szentlélek elleni vétkek megbocsátatlanságáról és megbocsáthatatlanságáról.

Mindent összevetve, nagyon árnyalt a kép, s akár a lelkiismeret-vizsgálatot tartó hívőknek, akár a gyóntató papnak sok-sok paramétert kell egyidejűleg figyelembe vennie a bűn súlyának, beszámíthatóságának helyes megállapításához. Éspedig abból a célból, hogy az eredményesen járulhasson hozzá ez a mérlegelés az önismerethez, valamint a penitenciatartás és a bűnbocsánat üdvös eszközléséhez. S mindez végeredményben nem más, mint az életszentség rögzös útján való megmaradni, haladni akarás, vagyis az üdvösség vágya (tormentum infiniti)

A következő részt a Deliberationes egy későbbi számában közöljük.

*Dr. Kuminetz Géza
tanszékvezető egyetemi tanár, PPKE HTK, KJPI*